

letnik V
številka

1

**jezik
in
slovstvo**

1959/1960

Jezik in slovstvo

Letnik V, številka 1

Ljubljana, 15. oktobra 1959

List izhaja od oktobra do maja vsakega 15. v mesecu (osem števil)

Izdaja ga Slavistično društvo v Ljubljani

Tiska Časopisno podjetje »Celjski tisk« v Celju

Uprava je pri Mladinski knjigi v Ljubljani

Opremila inž. arh. Jakica Accetto

Ureja dr. Joža Mahnič (Ljubljana, Česnikova 28) z uredniškim odborom

Rokopise in dopise pošiljajte na njegov naslov

Naročila in vplačila sprejema založba »Mladinska knjiga« v Ljubljani,

Tomšičeva 2, poštni predal 36, telefon 21-593,

tekoči račun pri Komunalni banki v Ljubljani,

štev. 600-70/1-67

Letna naročnina 650 din, polletna 325, posamezna številka 100 din;

za dijake, ki dobivajo list pri poverjeniku, 500 din;

za tujino celoletna naročnina 1000 din

Vsebina prve številke

Viktor Smolej »Kdor za domovino umre, je živel dovolj!«	1
Tone Bajec O deljenju besed	6
Vitko Musek Zolajeva »Beznica« v filmu	9
Jakob Šolar Veznik in	14

Ocene in poročila

Jože Gregorić Opombe k Jurčiču II in III	18
Avgust Petrišič Slovensko-angleški slovar	22

Zapiski

Dušan Ludvik Als — Davča — Tavčar	27
Zamejski Slovenec Moritz Zmuegg	28
Marija Jamar Drugi jugoslovanski slavistični kongres	29
Tinka Orožen Poročilo o delu lingvistične sekcije na kongresu	31

»KDOR ZA DOMOVINO UMRE, JE ŽIVEL DOVOLJ!«

Ko smo po italijanski kapitulaciji jeseni 1943 snovali za partizanske gimnazije slovenska berila, smo hoteli opozoriti v njih posebej na pesnike in pisatelje, ki so padli v narodnoosvobodilnem boju, in vnesti v zamišljena skripta odlomke iz njihovih del. Med žrtvami fašističnega nasilja je bil tudi Ivan Rob. Tedaj nas je prijatelj zgodovinar Janko Jarc opozoril, da so se v zaseženem arhivu okupacijskih oblasti v Novem mestu ohranili spisi, ki se nanašajo na zadnje dneve Ivana Roba. Napravil sem iz aktov in zasliševanj posnetke, vendar izpiskov tedaj nisem mogel porabiti. Danes so spisi, nanašajoči se na Roba, v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Fašistična poizvedovalna služba je dala Ivana Roba, še preden ji je prišel v roke, v seznam oseb, ki jih je treba zaradi posebno aktivnega delovanja za OF spraviti za zapahe. Roba tedaj že ni bilo več v Ljubljani in ga aretacija ni zajela. V seznamu z dne 11. avgusta 1942 je zapisano ob njegovem imenu: »Zdi se, da je politkomisar v eni izmed uporniških tolp, ki operirajo na ozemlju te province.« Ko ga je nekaj mesecev zatem dobila v roke laška vojaška enota in ga izročila vojnim orožnikom, je okupator slavil zmagoslavje, prepričan, da je ujel partizanskega politkomisarja ali eno izmed nadpovprečno aktivnih oseb v uporniškem gibanju. Vojaške in orožniške oblasti na Dolenjskem so Roba in celotno skupino takoj z največjo naglico zaslišale in odpravile dalje, čeprav bi jih bile mogle v smislu Robottijevih navodil takoj postreliti. Poslale so jih v Ljubljano, da odloči o njih osrednja okupacijska oblast.

Ivan Rob in posebej skupina ranjencev in bolničarjev so bili ujeti v zoni Šmarjeta—Škocijan na Doienjskem, v gričevnati pokrajini med reko Krko pod Novim mestom ter novomeško in mokronoško progo. V jutru dne 22. januarja 1943 so padli v roke belogardističnim in laškim vojaškim enotam. Laški vojaki so pripadali II. bataljonu 24. pešpolka, imenovanega »Como«, ki je imel poveljstvo na gradu Grmu pri Novem mestu. Enota je ujetnike v Šentjerneju zaslišala in jih s poročilom o zajetju in prvem zaslišanju odpremila v Novo mesto, kjer jih je izročila vojnim orožnikom divizije »Isonzo« v novomeških zaporih. Že naslednji dan, 23. januarja, jih je zaslišal sam poveljnik vojnih orožnikov, kapitan Fernando Di Furia. Za osnovo izpraševanju je bila prva prijava, a novo zaslihanje je hotelo biti izčrpnjše. Zapisnik je datiran s 23. januarjem. Poveljstvo vojnih orožnikov je poslalo skupino iz novomeških zaporov dalje v vojašnico Vittorio Emanuele v Ljubljani. Spremljal jo je spis, datiran 25. I., z vsebino bataljonske prijave novomeškega zaslihanja.

Soditi moremo, da je predstavljal Ivan Rob za okupatorja dragocen plen: bil je slovenski izobraženec partizan, bil je propagandist ali morda v Cankarjevi brigadi celo politkomisar in bil je eden primorskih »ubežnikov«, ki so po umiku s Primorja na jugoslovanskih tleh vodili »iredentistična prizadevanja«. Mogoče bi najvišja okupacijska oblast izrabila priložnost in uprizorila z Robom v Ljubljani kričeč sodni proces. V spisih, ki se nanašajo na Roba in tovariše, stoji Rob vedno na prvem mestu. Iz njih posnemam:

Od decembra 1940 je bil Ivan Rob v Mariboru pri Totem listu. Ko pa so mesto zasedli Nemci, se je umaknil v Ljubljano. V gmotni stiski si je pomagal

s sodelovanjem pri kulturnem obzorniku Jutra. Rob pripoveduje dalje sam: »Julija 1942 mi je dentist Janez Kardelj iz Ljubljane sporočil vabilo, naj zapustim mesto in se odpravim na ozemlje, ki ga nadzirajo partizani, da bom lahko tam sestavil majhno skupino artistov, ki naj bi dajala predstave na ozemlju, nadziranem od partizanov; doktor Kardelj je prevzel v celoti organizacijo te male družbe, za katero bi oskrbel hrano in stanovanje; ker me je prisilila stiska in me navdahnila želja, da bi živel v družbi in da bi odšel iz mesta Ljubljane, želeč najti kakršno koli, tudi ročno zaposlitev pri kakšnem kmetu, sem ponudbo sprejel.« Ljubljano je zapustil z regularnimi izkazi 8. julija 1943 in odšel »v hosto«. Pot ga je vodila v Sostro in od tam v Podlipoglav, od koder ga je partizanska patrolja odvedla v partizansko taborišče nad Podlipoglavom. Tu so se zbirali novaki. Ko jih je bilo kakih šestdeset, jih je patrolja pospremila dalje v Stari log, vas na cesti iz Žužemberka v Kočevje, ob robu Kočevskega Roga. S petimi drugimi — ki v zapisniku niso imenovani, bodisi da zasliševalec Roba zanje ni vprašal, bodisi da Rob na zasliševalčevo vprašanje o tem ni odgovoril — je tu ustvaril skupino za recitiranje (v izvirniku: »una compagnia di prosa«), ker družba ni bila primerna za igranje. Začeli so krožiti po sosednjih vaseh. Ta odstavek se dalje glasi dobesedno: »Ker družba ni bila primerna za uprizarjanje iger, smo se omejili na recitiranje vezane in nevezane besede slovenskih avtorjev, recitiranje zgolj proizvodov s politično-literarno vsebino. Pri naših interpretacijah smo dajali prednost Cankarju, Gregorčiču, Aškercu, Prešernu itd., avtorjem s socialističnimi tendencami.«

Že 16. julija, to je le nekaj dni po Robovem prihodu na partizansko ozemlje, pa je okupator začel obširno ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju in proti partizanski vojski. Višek te široko zasnovane očiščevalne akcije je bila tako imenovana roška ofenziva, ki se je začela 14. avgusta. Rob se je tedaj, zajet v laške obroče, zgubil od svoje skupine in se pridružil skupini, ki se je ustvarila na Pugledu na Rogu. Naslednje tri tedne je bil v vasi Rdeči kamen nad Starim logom, septembra pa je bil poslan v novo osnovano Cankarjevo brigado. »Tu,« pravi Rob po zapisniku, »sem imel dolžnost urejati satirični listič, ki naj v humorističnem smislu komentira notranje dogodke in prigode v brigadi.« Drug zapisnik označuje tedanje njegovo delo, pač z besedami zasliševalca, ne zaslišanca: »Imel je propagandne naloge in dolžnost, da skrbi za sestavljanje in razširjanje poročil in letakov, ki so jih potem delili med partizanske oddelke in prebivalstvo. Predstavljal je izobraženski element in, čeprav to ni razvidno iz njegove izjave, je moral biti on tisti, ki je koordiniral politično dejavnost v brigadi.«

Ker za brigado ni bil dovolj telesno močan in vzdržljiv, zlasti za celonočne, tudi štiriindvajseturne pohode, je prišel v prehodno bolnišnico v vasi Žalovče nad Šmarješkimi toplicami, kjer je dočakal novo delovno dodelitev v Zloganje nad Škocijanom: radijska poročevalska služba. Tu je v neki hiši našel radio. Poslušal je oddaje »vsak dan ter vsake tri, štiri dni kompiliral vestnik, ki ga je patrolja odnašala v tehniko Sv. Jurij [italijanski izvirnik piše: Sv. Jurij], kjer so poročila razmnožili in potem raztrosili. V vasi sem večkrat menjaval hiše, da ne bi bila kompromitirana samo ena. Kar sem bil pri partizanih, nisem bil nikoli oborožen. Najprej v civilu, potem v jugoslovanskih vojaških hlačah, s partizansko kapo.«

Spričo gorečnosti, s katero so ga obravnavali po zajetju, in spricho hlastno se preHITEVAJOČIH zasliševanj od prvega trenutka, ko so ga ujeli, si Ivan Rob ni delal nobenih utvar, kaj ga čaka. Njegova zavest se je tedaj povzpela v sa-

mozavestno junaštvo. Iz jezika svojih (prihodnjih) ubijalcev si je sposodil besede, ki so brez ponarejenosti in napihnjenosti izrazile smiselnost njegove žrtve in nujno zmagovitost slovenskega boja. Takoj po zajetju, pravi prvi spis o Robu in tovariših, je izrazil željo, da bi videl še svoja brata — ki sta po usodni tragiki Robove ožje domovine Primorske služila vojake v srednji Italiji oziroma v Cirenaiki — »potem pa mu je vseeno, če umre, zakaj: ‚Kdor za domovino umre, je živel dovolj.‘« Spis, ki je spremljal Roba in tovariše iz Novega mesta v Ljubljano, posnema stavek iz tega prvega zapisa in formulira stavek takole: »Ko so ga ujeli, je izrazil v italijanščini svoje zaničevanje usode, ki ga je čakala, s stavkom: ‚Chi per la patria muore, vissuto è assai.‘«

Omenjeni spremni spis, datiran 25. januarja v Novem mestu, je v enem stavku posnel okupatorjevo sodbo o delu Ivana Roba in tovarišev ter obenem dejansko izrekel nad njimi smrtno obsodbo. Stavek se glasi: Po okoliščinah, v katerih so bili zajeti, in po izjavah, ki so jih Rob in tovariši dali zasliševalcem, »je nedvomno razvidno, da so pripadali uporniškimi tolpam in da jih je šteti z vsemi posledicami za tolovaje komuniste, ujete v boju.«

Tem in takim spisom in zapisnikom, kakor so nastali o Ivanu Robu v dneh od 22. do 23. januarja, je mogel slediti samo še akt, ki odreja njegovo usmrtitev. Tudi ta spis, natipkan na golicu XI. armadnega zbora v Ljubljani, je ohranjen. Datum spisa ni zanesljivo določljiv: zdi se, da je 9. 2. (števil. 2 je tipkana, števil. 9 pa je vstavljena rokopisno z rdečim svinčnikom.) Ukaz je naslovljen na poveljstvo divizije »alpskih lovcev« (»Cacciatori delle Alpi«), na pisarno orožnikov pri poveljstvu divizije »Isonzo« in končno na komando »375. hitrega oddelka orožnikov«. Kot »predmet« je navedena »Ustrelitev tolovajev komunistov na kraju, ki ga bo poveljstvo imelo za primeren«. Uvodni stavek se glasi: »Ekscelenca poveljnik armadnega zbora je odločil, da se spodaj navedeni tolovaji komunisti, zaprti v vojašnici Vittorio Emanuele, ustrelje.« Za tem sledi seznam talcev, med katerimi je na prvem mestu:

»Ivan Rob, sin umrl. Andreja in Mišič Karoline, rojen v Trstu 17. avgusta leta 1908, stanujoč v Ljubljani, književnik in študent.«

Slede mu tovariši: Jožef Rodič, kmet; Jurij Jager, tramvajski uslužbenec; Ivan Pelko, mizar; Lojze Udovič (ali Udovec), kmet; Franc Turk, sedlar; Lojze Makovec, kmet; Stanislav Vadnjal, mehanik; Ivan Strojan, pleskar. Razen zadnjih dveh so bili vsi drugi tovariši Ivanu Robu od prvega dne zajetja.

Od drugod, ne iz zapisnikov vemo, da so bili Rob in njegovi tovariši ustreljeni zjutraj dne 12. februarja na neki njivi ob robu gozda pri Veliki Ligojni nad Vrhniko. Tja so jih pripeljali, zvezane z žico, na kamionih. Zagrebli so jih na kraju usmrtitve.

Igralsko-recitacijska skupina, kateri je pripadal Rob po prihodu v Stari log, je bila mišljena kot osrednji agitpropski »teater«. Tako piše E. Kocbek v »Tovarišiji« (88) pod 23. julijem, da je sklical tovariše, ki znajo pisati, in jih nagovarjal, »da bi začeli pisati manjše gledališke igre in skeče za glavni agitteater, ki ga snujemo«. Iz teh pobud sta nastala skeč »Gabrenja« Mirana Jarca in enodejanka »Sinov strel«, poznejša »Težka ura« Mateja Bora. Po Borovem pripovedovanju (v uvodu povojne izdaje »Težke ure« in »Raztrganec«, 6—8) so bili člani tega agit teatra dentist Janez Kardelj, brat Edvarda Kardelja, Drago Blanč, Marijan Kovič in neka »vesela Urška«. Kardelj je sodeloval pri Šentjakobskem odru v sezoni 1937—1938 (v šestih vlogah nastopil sedeminštiridesetkrat). Padel je prve dni roške ofenzive pri Šenberku. Urško so ubili belogardisti, Blanč in Kovič sta bila v roški ofenzivi ujeta. Italijani

so ju internirali na Rabu, od koder sta se po italijanski kapitulaciji v sestavu Rabske brigade vrnila v partizane in tu padla.

Rdeči kamen, kjer se je zadrževal Rob po roški ofenzivi, je bil po umiku Italijanov nekakšno zbirno taborišče partizanov in aktivistov, ki so se izgubili od svojih enot in političnih mest. Humoristični list, ki ga je izdajal Rob v Cankarjevi brigadi, se je imenoval »Bobnar« (inform. Sergej Vošnjak).

Franček Saje, član Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, je bil nekaj ur prej, kakor so Roba ujeli, pri njem na Zloganjem nad Škocijanom: »Bil sem tedaj politdelegat pri četi Zapadnodolenjskega odreda, nastanjeni na Griču, da je ščitila partizansko bolnišnico na Selih. Bila je temna noč, brez mesečine, snega 30—40 cm. Zato sem se na smučeh napotil k Robu na Zloganje. Hotel sem pri njem zvedeti kaj novic in sam poslušati radio, saj so njegove radijske vesti prihajale iz tehnike pač vedno z neko zamudo. Našel sem ga pri radiu, v veliki kmečki hiši. Domači ljudje so bili dobri in, kar sem spoznal po vedenju in izrazu oči, zanesljivi. Robu torej ni bilo treba, da bi se bil z aparatom selil po vasi, kakor pripoveduje fašističnim zasliševalcem; s tisto svojo izjavo je hotel samo varovati svoje gostitelje, ker nad enim bi se Italijani znesli, nad vso vasjo pa verjetno le ne. Vas je bila elektrificirana in poslušanje radia ni predstavljalo težav. Rob je imel tu sam veliko sobo s kmečkim kotom, spal pa je na veliki kmečki peči.

Zasedela sva se pri radiu do polnoči. Bile so izredne novice: slišala sva poročilo o likvidaciji nacističnega vdora pri Stalingradu, proti osrednjemu jugoslovanskemu ozemlju se je začela velika nova, zdaj imenovana IV. sovražna ofenziva, vsem partizanskim enotam pa je bilo zaukazano, da pomnože vsepovsod svojo dejavnost proti okupatorju, zaposlijo sovražne moči in tako olajšajo pritisk na jedro. To nalogo nam je zapovedal dva, tri dni prej tudi naš, slovenski, Glavni štab. Kajpada so imele tudi okupatorske enote ukaz, da poostrijo napade na partizansko vojsko povsod in ob vsakem času in s tem podpro svoje jedro. Tudi vdor na ozemlje Škocijan—Klevevž—Sela—Šmarjeta, pri čemer je bil zajet Rob, je spadal v okvir te razgibane dejavnosti.

Po polnoči sva se potem še zasedela in govorila o vsem mogočem, predvsem o vojski in o literaturi. Rob je razkladal svoje načrte, ki da jih bo izvedel po osvoboditvi. Ne spominjam se, kaj vse je stvarno nameraval pisati, imel pa je neke že čisto določene načrte. Ura je morala biti okrog dveh zjutraj, ko sem se odpravil, čeprav me je vabil, naj prespim pri njem. Tako sem mogel priti na Grič k svoji četi okoli treh. Kajpada sem fante takoj vzdignil, kolikor se niso že sami, ker so hoteli takoj zvedeti najnovejše novice. Tako je moglo biti okoli pol štirih ali štirih, ko smo zaslišali iz smeri, od koder sem komaj dobro prišel, sumljivo pasje lajanje. Izklicali smo takoj stanje popolne pripravljenosti in poslali patroljo na poizvedovanje. Sam sem šel na Sela pripraviti takojšen umik ranjencev. Bolnišnica je štela kakšnih sto težjih in lažjih ranjencev. Grad Klevevž je bil že požgan, zato v njem ni mogla biti bolnišnica, kakor pravijo laški zapisniki. Bolnišnica je bila na Selih, v neposredni bližini pod njo, na Griču pa naša četa. Bolnišnica je bila nekako stalno na Selih šele od januarja. Prvotno nameščena pri zaselku okoli cerkvice Sv. Jurija za Žalovčami (nad Grčevjem), se je preselila zaradi varnosti najprej v Žalovče, potem pa, kakor rečeno, na Sela. Nekje za Sv. Jurijem, torej proti Velikemu vrhu ali proti vasici Jagodnik, je bila v gozdu zakopana v zemljo tudi tista tehnika, ki je imel z njo zveze Rob zaradi radijskih poročil. Če ponovim, so si sledili torej prizadeti kraji v naslednji vrsti: Klevevž, nad Kle-

vevžem Grič z našo četo, nad Gričem Sela s partizansko bolnišnico, zatem nekaka stegnjena planota z Žalovčami (semkaj je bil poslan Rob iz Cankarjeve brigade, ko se je tu prehodno zadrževala bolnišnica), za njo na robu planote cerkvice Sv. Jurija z dvema, tremi hišami, za njo pa v gozdu naša tehnika.

Morda pol ure po odhodu patrolje smo slišali iz tiste smeri streljanje, znamenje, da so poizvedovalci trčili na prodirajočo kolono. Jaz sem odredil takojšen odhod kolone ranjencev peš in na vozeh v dolino Radulje in od tam spet navzgor v smeri proti Trebelnemu, kjer smo imeli tedaj spet osvobojeno ozemlje. Tako bolnišnica sploh ni bila napadena in so se ranjenci v celoti rešili. Le nekaj posameznikov, med njimi Kobalova, se je v zmedhi in noči obrnilo v napačno smer in padlo v roke Italijanom in belogardistom. Vtem so namreč že vdrli sovražniki na Grič in na Sela, ker so se izognili našim stražarskim mestom, za katera so natančno vedeli. Tako je nastala v Selih v zimskem, še črnem jutru velika zmešnjava. Tu so se pomešali partizani, Italijani in belogardisti tako, da niso mogli uporabljati orožja. Partizani so se prebili iz vasi v gozd. Sovražniki na Selih niso ostali, ampak so le preiskali hiše in zajeli tu dva starejša člana naše čete Jagra in Turka in kakšnih osem do deset ljudi, ki so se ločili od bolnišnice. Robova ‚skupina‘ je torej nastala iz ljudi različnega porekla in ni bila zajeta kot partizanska celota. V njej je bil Rob, ki je predstavljal političnega delavca na terenu, v njej sta bila člana naše čete in skupina ljudi, ki so delali ali se mudili v partizanski bolnišnici.

Nenadnost napada ter udarec natančno na Zloganje, kjer so vzdignili Roba, in na Sela, kjer se je mudila bolnišnica, kažeta jasno, da so napadalci vedeli, kje koga dobiti. V naslednjih najbližjih tednih smo res tudi odkrili žensko, ki je zbirala z našega ozemlja podatke in jih posredovala dalje v belogardistično postojanko Brezovico pri Šentjerneju. Italijani so prodirali v dveh smereh. Ena kolona je prišla iz Novega mesta in nekje, najbrž pri Otočcu, zavila z glavne ceste in šla naravnost na Sela. Druga kolona je šla iz Šentjerneja čez Škocijan (njena pobočnica je na Zloganjem ujela Roba), prodirala dalje proti Klevevžu in se na Selih združila z novomeško. Vračali sta se skupno čez Šmarjeto v Šentjernej.«

Od ljudi »Robove skupine« sta ostala pri življenju neki tedaj nedoletni fant, ki mu ne vemo imena, in edina ženska v skupini, Marijola Kobal, zdaj časnikarka v uredništvu »Delavske enotnosti«, ki se takole spominja tistih dni: »Naša skupina je bila zajeta na Selih nad Klevevžem. Roba so nam pridružili v Šmarjeti, od koder so nas peš eskortirali v Šentjernej in tu zaprli v neko drvarnico. Ranjence so tam razen mladoletnega fantiča postrelili. Nas so nato v noči od 22. na 23. januar posamezno zasliševali. Predvsem so zahtevali izjav o vojski, partizanskih premikih, namestitvah enot ipd. Naslednji dan so nas ob štirih zjutraj v dolgi koloni oklopnih avtomobilov odpeljali v Novo mesto in izročili karabinjerjem v sodnih zaporih. Tu so nas v noči od 23. na 24. januar ponovno zasliševali, zdi se mi, da celo dvakrat. Iz Novega mesta so nas odpeljali dalje v Ljubljano v noči med 24. in 25. ali mogoče med 25. in 26. januarjem, v vojaško zastraženem, oklopnem vlaku. V Ljubljani so nas odvedli na sodišče, kjer smo čakali do treh zjutraj, da bi nas sprejeli. Ker tam ni bilo prostora, so nas odpravili dalje in zaprli v belgijsko vojašnico. Tu so me ločili od moške skupine. V vojašnici so nam pri soočenju prebrali dotedanje zapisknike. Nato se nismo več videli. Domenjeno je bilo, da so mi vsak dan z okna, kjer so bili zaprti, z robcem dajali znamenje, ko sem bila na dnevnem sprehodu po dvorišču. Ugibali smo, da nas bodo poslali v internacijo, zdelo pa se

je, da nas bodo spravili pred sodišče. Potem pa neko jutro z okna ni bilo več znamenja...

Roba sem spoznala že v Cankarjevi brigadi, od koder sem prišla v bolnišnico, kakor Rob nekaj pozneje, vendar on le prehodno. Po zajetju je njegovo vedenje in govorjenje kazalo izredno samozavest in dostojanstven mir, čeprav je bil sam od prvega trenutka, kar so ga zajeli, prepričan o neizogibnosti svoje usode. O neizogibnosti smrti je govoril tudi pred menoj, vendar s popolnim notranjim in zunanjim mirom. Pri zasliševanju je govoril italijansko. Izjavil je, da je fašizem dobro občutil na svoji koži doma na Primorskem, saj je moral zato oditi študirat v Jugoslavijo, kjer je živel tako rekoč brez sredstev. Izpovedal je samo, kar je sam hotel, izsiliti niso mogli od njega ničesar.

V Slovenskem zborniku 1945 (za str. 640) je priobčena slika, ki kaže Roba v krogu okupatorskih vojakov in bele garde, kako da ga vodijo skozi Novo mesto. Dejansko je fotografija posneta na poti iz Smarjete v Šentjernej.

Tone Bajec

O DELJENJU BESED

Doslej smo zmeraj govorili o zlogovanju, vendar ta izraz ne ustreza. Besed namreč ne delimo vedno po zlogih. Zlogujemo n. pr. *stu-di-o*, *ra-di-a*, *a-or-ta*, pa ga vendar ni tiskarja, ki bi rad tako delil, ker se pač mora ravnati po estetskih merilih. Tudi pri pisanju smo daleč od tega, da bi vsakikrat delili po zlogih. Včasih je pomen tako močan, da potegne za seboj deljenje: *raz-deliti*, *pred-videti*, *pod-rast*, *po-drobiti*, *pod-robiti*, *o-brisati*, *ob-risati*, čeprav zlogujemo *ra-zde...*, *pre-dvi...* itd. To okolnost so pravopisci upoštevali, vendar so zaradi varnosti pristavili: delimo po sestavinah, kadar se sestave zavedamo. Niso pa določili primerov, v katerih se vsak Slovenec »sestave zaveda«, marveč so odločitev prepustili razboritosti posameznikov. Kdor je vedel, da so *obraz*, *oblak*, *obleka* nastali iz *ob-raz*, *ob-vlak*, *ob-vleka*, je pač tako delil, drugi pa so to opravili po splošnem pravilu: *o-braz*, *o-blak*, *o-bleka*.

S tem nikakor nočem delati očitkov zaradi dvojnosti in omahovanja, vendar je res, da je to pravilo marsikom delalo preglavice. Pisanje je treba olajšati, ne pa s kopico pravil tako zaplesti, da moraš kar naprej brskati po slovnici in pravopisnem priročniku. Malo več prostosti verjetno ne bi škodovalo. Zdi se mi, da so po naših šolah pripisovali poglavju o deljenju besed preveč pomena in zabredli včasih kar v pikolovstvo. Vem za primer, ko je učitelj štel za glavno napako deljenje *Lju-bljana*, češ saj se nobena slovenska beseda ne začneja z *blja-*. Za jezik in slog je deljenje brez pomena. Lahko bi celó postavili kar se dá preprosto pravilo: Deli, kjer ti prostora zmanjka! — ko ne bi bilo treba gledati tudi na estetsko plat pisanja. Potemtakem je deljenje samo stvar dogovora. S tem je tudi povedano, da je treba veliko jasnosti, pa tudi trohico prostosti.

Seveda bomo še naprej ostali pri ločevanju med nesestavljenimi in sestavljenimi besedami, vendar moramo za deljenje natančneje opredeliti pojem sestavljenke. Zgodovina jezika kaže, da imamo samo en nesestavljen samostalnik, to je besedo *kri*, vsi drugi imajo vsaj sklonsko obrazilo: *žen-a*, *mest-o* (tudi *rak* in *kost* sta imela v starini obrazilo, namreč polglasnik, a ta je po-

zneje odpadel). Čeprav se v sklanjatvi obrazilo menja: *žen-a, žen-e, žen-i*, vendar noben Slovenec nima občutka, da je *žena* sestavljenka, zato tudi nihče ne bo delil n. pr. *žen-ami*. Obrazilo, ki se začenja z vokalom, potemtakem Slovincu ne daje občutka, da gre za sestavo. Drugače je s konzonantskim obrazilom, recimo *kost-jo, brat-je, las-mi*, kjer vsakdo čuti sestavo (seveda k temu veliko pripomore osnovna, nominativna oblika *kost, brat, las* — in to si velja zapomniti!). Pri deljenju torej ne gre za zgodovinsko sestavo besed, marveč za to, ali imamo Slovenci ob besedi še danes občutek sestavljenosti (prim. *žena : delo/pust!*). Ta občutek pa imamo samo takrat, kadar osnova očitno izbija iz besede, ali drugače povedano, kadar ima konzonantska pripona še samostojen pomen (pripone, ki se začenjajo z vokalom, nimajo te moči, zatorej *pose-stvo : no-rost*. Taki primeri so:

1. Sestave z enozložnimi predponami *brez, do, iz, med, na, nad, o, ob, od, pa, po, pod, pra, pre, pred, pri, pro, raz, so, u, za*. Občutek sestave nam posreduje dvoje okolnosti: a) vrsta sestavljenk z isto predpono: *brezdomec, brezdušen, brezpetnik, sosed, součenec, somrak* itn., b) vrsta sestavljenk z isto osnovo, pa različno predpono: *zastava, pristava, postava, prestava, dostava, nastava, izstava, razstava, ustava*. Občutek za sestavo močno zbledi, kadar je po glasovnih zakonih osnova izgubila prvotno lice: *obleka, oblak*; tu je že zabrisana pomenska zveza s sorodnimi *povleči, zavleči, prevleka, navlaka* ipd.

2. Izvedenke s pomensko živimi priponami, ki se začenjajo s soglasnikom: *-ski, -ški*: *gor-ski, maj-ski, mlin-ski, vdov-ski, april-ski, sam-ski, ljud-ski; obrtni-ški, oto-ški, tur-ški, dija-ški, bera-ški; -stvo, -štvo*: *pose-stvo, ču-stvo, ljud-stvo; mo-štvo, bera-štvo, pohi-štvo; -nik, -nica*: *brod-nik, čas-nik, koč-nik, koruz-nik, slam-nik; up-nica, dim-nica, vrst-nica, res-nica;*

-nost: *prid-nost, res-nost, spret-nost;*

-jak, -njak: *lis-jak, koz-jak, bab-jak; kruš-njak, ušes-njak, molz-njak;*

-nat, -kast: *blat-nat, slam-nat, gozd-nat, mes-nat; pes-kast, ščit-kast;*

-ji, -nji, -lji: *gad-ji, gos-ji, kur-ji; sod-nji, jutriš-nji, suž-nji; čebe-lji;*

-je: *bit-je, cvet-je; bar-je, skalov-je, vres-je;*

-jav, -ljav, -ljiv: *snet-jav; jec-ljav, brb-ljav; drob-ljiv, kup-ljiv;*

-nja, -lja: *proš-nja, vož-nja, pret-nja; žvrk-lja, grab-lje, štok-lja;*

-slo: *ma-slo, čre-slo, či-slo, povre-slo;*

-ka, -ko, -ca, -ce (manjšalne pripone): *buš-ka, klet-ka, dim-ka; lis-ko, miš-ko, brat-ko; klop-ca, miš-ca; vin-ce, šil-ce, očes-ce.*

Če pripone ni pomensko izrazita, nimamo občutka sestavljenosti, zatorej lahko delimo *dek-la, ig-la, iz-ba, kot-la, kuz-la, tes-la, stat-va, buk-ve* ali pa zlogujemo *de-kla, i-gla* itd.

3. Posebno poglavje so silo številni zgledi, kjer ima osnovna oblika polglasnik, ki se v stranskih oblikah izpahuje: *kosec-kosca, znesek-zneska, grešek-greška, votek-votka, jasen-jasna, umen-umna, zajeten-zajetna, dober-dobra, poten-potna, grozen-grozna*. Vprašanje je, kako deliti konzonantske skupine v stranskih oblikah, ali *ko-sca* (po zlogovanju) ali *kos-ca* (po osnovni obliki). Pretežna večina takih besed ima neizgovorljivo skupino, recimo *starec-starca*, tako da tudi zlogovanje terja ločitev skupine. Potemtakem ne bomo grešili, če bomo povsod jemali za kriterij osnovno obliko in delili *znes-ka, greš-ka, vot-ka, jas-na, um-na, dob-ra, pot-na, groz-na*. Vendar naj bi bilo v takih primerih piščočemu na voljo, da izbere eno ali drugo, to se pravi, da mirne duše lahko deli tudi *zne-ska, ja-sna, do-bra* itd.

Kjer nas pomen ne odvräča, delimo po zlogih. Za take »preproste« besede je deljenje res zlogovanje. Toda kaj je zlog? Gotovo je, da je govorna enota, nadrobno pa se v to zamotano vprašanje tukaj ne kaže spuščati. Vsekakor gre za skupek glasov (ali tudi en sam glas), ki se zbirajo okrog zlogovnega vrha. Vrh je zmeraj najbolj zveneči glas zloga. Po zvenečnosti so na najvišjem mestu samoglasniki, nato *r*, potem zvočniki *l*, *m*, *n*, nadalje zveneči in nazadnje nezvенеči priporniki in zaporniki. V enozložni besedi *grunt* glasovi po zvenečnosti naraščajo do vrha (*u*), potem padajo. V dvožložnici *gruntnik* vidimo dva vrhova (*u* in *i*), med obema je dolina (glej spodaj). Zdaj razumemo, zakaj je *športnik* dvožložjen (glej spodaj), *špotrnik* pa bi bil trizložjen, ker bi imel tri vrhove (glej spodaj). Torej: kolikor vrhov, toliko zlogov. S tem je tudi pojasnjeno, zakaj ne moremo začenjati zloga *n*. pr. z *lp*, *nk*, saj bi morala biti *l* in *n* njegova nosilca.

u	i	o	i	o	i
r		r		r	
g	n n	šp	n	šp	n
t	k	t	k	t	k

Število zlogov je lahko ugotoviti, teže pa je z mejo med njimi, in ta nas pri deljenju najbolj zanima. Tudi v naravi je dolina med dvema gričema, pa vendar težko rečeš, koliko je pripada enemu in koliko drugemu vrhu. Vzemimo besedo *mesto*: ali naj delimo *me-sto*, *mes-to* ali celo *mest-o*? Za slovanske jezike je značilen tako imenovani rahli spoj, se pravi, da gredo konzonanti k naslednjemu zlogu, kolikor le dá izgovorljivost. Vendar je le-tá različna po jezikih in celo v posameznih razdobjih istega jezika. V prvotni slovenščini je veljal zakon odprtih zlogov (vsak zlog se je moral končati na samoglasnik), po onemitvi polglasnikov so se jeli kopičiti soglasniki, danes nam je po moderni vokalni redukciji izgovorljiva marsikatera skupina, nad katero bi si bili dedje jezik polomili. Saj so še pred osemdesetimi leti in manj pisali v množinskem rodilniku *tožeb*, *tresek*, *zgodēb*, *tovaren*, danes pa prav lahko izgovarjamo *tožb*, *tresk*, *zgodb*, *tovarn*.

Ko so slovenski pravopisci postavili pravilo, da se izgovorljiva konzonantska skupina jemlje k sledečemu zlogu, so morali določiti merilo izgovorljivosti. Le-tó so našli v znanem pravilu: k sledečemu zlogu jemljemo skupino, ki lahko začjenja slovensko besedo. To pravilo pa je nujno pomanjkljivo, ker ne upošteva nekaj tehtnih okoliščin: 1. Cela vrsta lahko izgovorljivih skupin samo slučajno ne začjenja slovenske besede; vzemimo za zgled *šn*: da nam ni težka, pričajo ljudske izposojenke *šnofati*, *šnops*, *šnef* itn.; potemtakem bi smeli deliti *stra-šna*. Tudi s *čn* se ne začjenja nobena slovenska beseda, pa le delimo *po-čnem*, *za-čnem*. Ali naj delim *pa-sji*, če pa se nobena beseda ne začjenja tako? Smem pa deliti *tre-tja*, ker imamo slučajno prislov *tja* (čeprav je nastal po moderni vokalni redukciji). 2. Nekdo me je vprašal, zakaj ne delimo *o-vea*, saj vendar izgovarjamo *vcepiti*. Ali naj bi mu bil jel razlagati, da je vendarle razloček med nezvенеčim in dvoglasniškim *u*? Kako naj to razume preprosti človek! Ali naj se zatečemo k šibkemu izgovoru, da velja pravilo samo za nesestavljene besede? V tem primeru bi se namreč število »izgovorljivih« konzonantskih skupin še znatno skrčilo. 3. Pravilo tudi ne upošteva cele množice tujk, ki nam je njih izgovor že čisto domač. Ker nimamo slovenske besede, ki bi se začenjala s *ks* (*ksebi* je sestavljenka!), bi torej morali deliti *prak-sa*, *tak-sa*, *tek-stil*, čeprav nam je skupina *ks* čisto lahka. Pač pa bi delili *eli-psa*, *se-psa*, ker nam to dovoljujejo *psi*. Če pa upoštevamo tudi tujke, nastajajo spet

nove težave: Ali naj delimo *fo-sfor* po *sferi* ipd.? Na drugi strani imamo spet domače besede *ptič*, *tnalo*, *tkati* (edine svoje vrste!), ki nas opravičujejo do deljenja *še-ptati*, *mo-tna*, *kra-tka* in morda celo *hr-bta*, *sla-dka*, čeprav *pt*, *tn*, *tk* še danes težko izgovarjamo, kakor pričajo narečne besede *tič*, *ftič*, *knalno*, *kavc* ali *tekavc* (= tkalec).

Menim, da sem s tem člankom dokazal vsaj to, kako brezupno je postavljati pravila za deljenje besed na kakšne znanstvene temelje. Brž ko je to očitno, nam ostaja samo druga pot: s preprostimi in nezapletenimi praktičnimi navodili olajšati pisanje! Na to meri naslednji predlog. Mišljen je samo kot osnova za obravnavanje, da po razčiščenju perečega vprašanja dobimo v novem pravopisu sprejemljive norme za deljenje:

I. Deljenje preprostih besed:

1. Soglasnik med samoglasnikoma jemljemo k naslednjemu zlogu: *ve-se-li-ti*, *de-la-mo*, *ma-te-rin*, *ve-tr-ni-ca*.

2. Soglasniških skupin *nj*, *lj*, *šč*, *st* in *ks* (za tuji *x*) ne delimo: *ko-nja*, *konj-ski*, *kla-nje*, *dla-njo*; *po-lje*, *polj-ski*, *bi-lje*, *so-ljo*; *ve-šča*, *ješč-nost*; *te-sto*, *vest-nost*, *sop-sti*; *pra-ksa*, *teks-til*.

3. Od soglasniških skupin jemljemo k naslednjemu zlogu toliko soglasnikov, kolikor jih brez sile lahko izgovorimo: *pi-škav*, *ti-skan*, *mi-šljen*, *i-skra*; *son-ce*, *pol-nost*, *ov-ca*, *mal-ha*, *živč-nost*.

II. Deljenje sestavljenih besed:

1. V sklanjatvi ločimo konzonantsko obrazilo od osnove: *kost-jó*, *brat-je*, *las-mi* (vendar *so-ljo*, *dla-njo!*).

2. Enozložno predpono ločimo od besed: *brez-domec*, *za-stava*, *od-bor*, *so-mrak*, *od-robiti*.

3. V izvedenkah ločimo pripone *ski*, *ški*, *stvo*, *štvo*, *nik*, *nica*, *nost*, *jak*, *njak*, *nat*, *kast*, *jav*, *ljav*, *ljiv*, *ji*, *nji*, *lji*, *je*, *nja*, *lja*, *slo* in manjšalne pripone *ka*, *ko*, *ca*, *ce*: *mлин-ski*, *oto-ški*, *ču-stvo*, *mo-štvo*, *brod-nik*, *res-nica*, *ved-nost*, *lis-jak*, *molz-njak*, *slam-nat*, *pes-kast*, *snet-jav*, *drob-ljiv*, *brb-ljav*, *gos-ji*, *sod-nji*, *čebe-lji*, *cvet-je*, *bar-je*, *proš-nja*, *žvrk-lja*, *ma-slo*, *lis-ka*, *miš-ko*, *klop-ca*, *dreves-ce*. Besede s pomensko neizrazito pripono delimo po volji: *suk-no*, *plaz-na*, *dek-la*, *tes-la*, *stat-va*, *jaz-ba* ali *su-kno*, *pla-zna*, *de-kla*, *te-sla*, *sta-tva*.

4. Kadar se polglasnik osnovne oblike izpahuje, lahko delimo po pomenu ali po zlogovanju: *kos-ci*, *jas-na*, *dob-ra* ali *ko-sci*, *ja-sna*, *do-bra*.

Vitko Musek

ZOLAJEVA »BEZNICA« V FILMU

»Moji filmi se nikoli niso nehali ukvarjati z vsem tistim, kar imenujemo življenje ljudi. V njih je obseseno tudi moje mnenje o vsem, kar me privlači in vznemirja...« (R. Clement ob »Prepovedanih igrah«)

René Clement, ki ga po njegovem dosedanem filmskem opusu (Bitka za progo, 1946; Prekleti, 1947; Zidovi Malapage, 1949; Stekleni grad, 1950; Prepovedane igre, 1952; Gospod Ripois, 1954; Gervaise, 1956; Jez na Pacifiku, 1957) uvrščamo po filmsko-estetski in idejno-etični plati med najbolj samonikle ustvarjalce v šoli povojnega francoskega socialnega realizma, je uporabil za

literarno predlogo svojemu filmu »Gervaise«, ki ga skušam v okviru tega sestavka analizirati približno tako, kakor bi bilo treba v tehtni filmski kritiki storiti ob vsakem pomembnejšem filmu, znano Zolajevo literarno mojstrovino »Beznica«, ki sestavlja z vrsto drugih romanov kroniko družine Rougon-Macquart in hkrati zastopa vrhove francoskega naturalizma. »Beznica« je izšla leta 1877 in je — kakor drugi romani iz omenjenega cikla — razmišljanje o vplivih dednosti na psihologijo ljudi. Zola je tudi tu skrbno analiziral reakcije nekaterih individualnosti na okolje, v katerem so bile prisiljene živeti. Kakor je vsak izmed romanov o družini Rougon-Macquart postavljen v drugo okolje, je »Beznica« situirana v proletarsko okolje enega izmed pariških predmestij (ulica Goutte d'Or) v 19. stoletju, osrednji problem, ki visi nad nosilci drame in Zolaja tokrat živo zanima, pa sta alkoholizem in beda, ki stopata z roko v roki. *Prenos* tega zajetnega romana (v originalu okoli 600 strani), ki ga francoski literarni teoretiki radi imenujejo tudi »monumentalna freska«, v film normalne dolžine sta bila zahtevno in naporno delo, posebno, ker je Clement načeloma odklonil princip povzetka in izbral princip dosledne zvestobe literarni podlogi, pri katerem si je pomagal z metodo kondenzacije, pa pri tem popolnoma ohranil vozlišča in najbolj bleščeče prizore Zolajevega romana.

Scenarij za film sta napisala zvesta Clementova sodelavca Jean Aurenche in Pierre Bost. Kljub principu zvestobe se je bilo le treba v obsežni snovi »Beznice« odločiti samo za eno komponento Zolajeve »monumentalne freske«. Scenarista sta se skupaj z režiserjem odločila za družbeno podobo »Beznice« in ji kot podtekst podložila alkoholizem. Vključila sta celo odlomek stavke in prizora pred sodiščem, ki ju v »Beznici« ne srečamo. Avtorji filma s tem niso izdali principa zvestobe Zolaju. Obe sekvenci sta jima bili nujno potrebni, če so hoteli družbeno komponento literarne podloge zaokrožiti. Zato so si izposodili Zolajevo interpretacijo stavke v »Germinalu«. Vizualno so spremenili še nekatere druge sekvence, vendar jih smiselno in vsebinsko niso odmaknili od Zolaja (prizor v gostilni, kjer Gervaise tiho prizna Goujetu in Goujet odide v družbi Etienna na postajo). Oba prizora sta po mnenju mnogih filmskih kritikov najbolj značilno clementovska, a menim, da sodita tudi med najlepše v celotnem filmu. Če bi skušal na kratko povedati nekaj misli o tako problematičnem in zahtevnem delu, kakor je bil prenos »Beznice« v film, potem kaže poudariti, da je avtorjem s tenkočutnim posluhom za Zolaja uspelo filmsko transpozicijo osredotočiti na osebnost Gervaise in okoli nje pričarati podobo okolja in časa. Pri tem avtorjem mirno oprostimo majhen preskok v času, kajti ob Coupeaujevi smrti Nana po Zolaju ni imela šestnajst, temveč samo sedem let. Četudi sta Aurenche (nekdanji jezuitski gojenec, danes pa ogorčen antikonformist) in Bost (protestant in izreden mislec) prenašala že mnogo literarnih predlog v filmske scenarije in napisala nekaj odličnih scenarijev, sta tokrat stala prvič pred tako pomembnim klasičnim literarnim delom. Verjetno se bodo strinjali večinoma vsi, ki so film videli in prebrali »Beznico«, z mnenjem najuglednejših filmskih kritikov, da sta scenarista izredno odgovorno in zapleteno nalogo opravila mojstrsko. Uspelo jima ni samo zgostiti in osredotočiti Zolajevo »Beznico« okoli osebnosti in življenjske usode Gervaise, temveč je »Gervaise« dobila tudi aktualno resonanco, za katero sta scenarista skupaj z režiserjem (ki je njuno delo zvesto spremljal) pokazala poseben posluh.

Dramaturško je film z vsemi niansami filmskega jezika zgrajen v treh velikih dejanjih, ki jih pripravlja uvod in sklepa zaključek. Če na kratko označimo ta dramaturški lok, bi film razdelili v

uvod: pralnica — podatki o Gervaisini drami;

prvi del: sreča se smehlja: poroka — obisk v Louvru — nezgoda;

drugi del: sreča je ogrožena: lastništvo delavnice in prihod Virginije — prva Coupeaujeva pijančevska scena v pralnici — Gervaise slavi — Lantier se naseli — povratek v preteklost — gostilnica;

tretji del: sreča je izginila: Goujetov in Etiennov odhod — pretep v pralnici — delirium tremens — Gervaise v kavarnici;

zaključek: posledica: Nana na ulici.

V uvodu so zasnove osnovnih tem filma: revščina, Virginijino maščevanje, otroci itd. Po tem uvodu se vsak izmed treh delov razplete okoli »velike teme« posameznega dejanja: v prvem delu obisk v Louvru, v drugem delu slavje pri Gervaise, v tretjem delu delirium tremens. Bistveni v vsakem razpletu dejanja okoli »velike teme« pa so udarci, ki so namenjeni Gervaise in so od dejanja do dejanja hujši: v prvem delu Coupeaujeva nesreča, v drugem delu prizor med Gervaise in Goujetom v gostilnici, v tretjem delu Gervaisin padec.

Clement je že v svojih prejšnjih filmih pokazal, kako mojstrsko zna pove-zovati posamezna dejanja in vključevati eno temo v drugo. Tudi v »Gervaise« nam je demonstriral z mojstrsko roko svoj posluš za dramaturško kompozicijo in ritem. Obisk v Louvru n. pr. ni dejanje zase, temveč se v njem nadaljuje gostija ob velikih platnih razkošnih orgij in erotičnih prizorov, v katerih se že oglašata temi, ki bosta dominirali v drugem in tretjem delu: postelja — vino. In tako se prepletajo velike teme v homogeno dramaturško enoto, ki jo bogatijo drobne teme. V njih okviru pa se stopnjujeta najprej upanje in nato strmoglav propad osrednje junakinje Gervaise, dokler v svoji osamljenosti in brezupu ni nič drugega kot — živ mrlič.

Po teh kratko skiciranih mislih o prenosu literarne predloge v scenarij in o dramaturški zgradbi filma nekaj kratkih zapiskov o *značajih*, ki nosijo dramo »Gervaise«. O njih moramo govoriti posebno zaradi tega, ker o Clementu vemo, da z izredno marljivostjo oblikuje v svojih filmih ravno like in jim posveča vso skrb. V »Gervaise« je bila ta zbrana predvsem okoli Marije Schel-love in François Periera, a s tem ne bi hotel reči, da ni mislil na druge.

Clement je koncipiral lik Gervaise (in znal pripraviti tudi igralko Marijo Schellovo do dosledne interpretacije takšnega koncepta) zvesto podobi, ki jo je opisal Zola. Senzibilna Gervaise trdno veruje v srečo in se pogumno do zadnjih moči bori, da bi jo osvojila in ohranila. V njej se mešata nekakšen neugnan ponos in preprosta dobrot. Ne bo mogoče pozabiti na veselje in srečo, ki obzarjata Gervaisin obraz, ko s smehljamem v vsem svojem pojavu občuduje svojo delavnico. Še v mnogo silnejšem loku drobnih nians pa se pred nami raz-pleta duševni in moralni propad tega preprostega bitja. Marija Schellova je kot Gervaise pretresljiva. Če je med svojimi številnimi vlogami zaslužila kdaj priznanje, je bil Volpijev pokal na festivalu v Benetkah objektivno priznanje za silen igralski napor in dejanje. Bistvo njenega uspeha pa tiči po mojem v spoznanju, da mora lik Gervaise »zaigrati navznoter« in da se mora za vsako ceno otresti že malce šablonske igre navzven, ki začenja gledalca že utrujati.

Odlično se ji je s svojo kreacijo postavil ob stran znani francoski gledališki in filmski igralec François Perier, ki je upodobil lik Coupeauja. Naj to oceno podprem s pravo mojstrovino prve pijančevske scene v pralnici, ki nudi zgleden primer bogato niansirane karakterne filmske igre. V režiserjevem konceptu Coupeaujevega lika zasledimo zlahka poteze simpatij, saj je manj robot, kakor ga je opisal Zola (spomnimo se obzirnosti, s katero poljublja Gervaise itd.).

Kljub tej korekturi v Coupeaujevem značaju bi si ne upal trditi, da je Clement bistveno spremenil njegov celotni lik. Igralsko je bila brez dvoma težavna naloga, poustvariti in upodobiti psihološki in vzporedno z njim moralni razkroj človeka, ki se je zatekel v alkoholizem, ker ga je tja gnala nemoč ob spoznanju, da ne bo nikoli več opravljal krovskega poklica. Ob tem spoznanju je Coupeauju prišla prav Gervaisina delavnica, ki jo je ona prigarala z lastnimi rokami, da bi se malce povzpela na družbeni lestvici, pa je postala sredstvo za Coupeaujevo moralno in fizično uničenje.

Virginija, ki jo je upodobila Suzy Delair (vloga pomeni po dolgi pavzi njeno vrnitev k filmu), je lepa punčara in hkrati Gervaisin demon. Clement očitno zanjo ni pokazal toliko nagnjenja in usmiljenja, kakor za Gervaise in Coupeauja. Suzy Delair je ta lik ves čas stopnjevala in ga poudarila z zlobno ironijo.

Gospa Lorilleux, starejša Coupeaujeva sestra, je skopuška, trda in zlobna ter vnaša v dramo svojevrsten kompleks — najlaže bi jo imenoval tragična Kasandra drame. Vsaka njena beseda in vsak njen pogled — po zlobni pripombi po poroki na cerkvenem stopnišču, češ da »težave šele pridejo« — naznanjata novo katastrofo. Vsaki Gervaisini nesreči prisostvuje z vso svojo hudobno strogostjo. Igralki Jany Holt je uspelo bogato razčleniti ta nevhvaležni lik.

O Lantieru, ki ga je igral znani pevec Armand Mestral, so ženske rade pripovedovale, da je »mikaven«. V svoji pretkani uglajenosti se poigrava z Gervaise kot mačka z miško. Mestral je mojstrsko obvladal lik.

Scenarista in režiser so najbolj spremenili lik Goujeta. Postal je inteligentna osebnost, a ni izgubil dobrote, s katero ga je obdaril Zola, popolnoma pa ga je prevzela nova miselnost, saj je postal borec za minimalne delavske pravice. V mračnem in zatohlem svetu, v katerem se odigrava drama, je edini sposoben odpirati vrata v svetlejšo življenje, edini, ki je spoznal, da je treba nekaj spremeniti, in se odločil vskladiti svojo dejavnost s tem spoznanjem. Pevec Jacques Harden je s svetlimi očmi in »zlato brado« (tako je Zola opisal Goujeta) zaslužil samo pohvalo.

Etienne — pozneje v Zolajevem ciklu postane junak »Germinala« in vodi veliko stavko — je Goujetov učenec. Etienne v svojem mladeniškem zanosu ne more odpustiti materi Lantierove navzočnosti v domači hiši. Ko spozna resnico, tisto jutro po usodni noči, je prepad med njima nepremostljiv. »In moj mali revček,« pravi Gervaise, »kaj mu naj rečem? Samo to vem, da ne ljubi več svoje matere.« Christian Ferez se je s Clementovo pomočjo trudil približati svoje igralske sposobnosti tisti podobi Etienna, ki jo je zarisal po Zolaju režiser.

Nana je ključna osebnost drame. Ne zaradi tega, ker je v dramatičnem zapletu in razpletu potrebna, temveč zaradi tistega, kar predstavlja. Dozorevala je — mnogo prezgodaj — v strahotnem okolju in v kontaktu z odraslimi, ki niso mogli bedeti nad njeno prebujajočo se mladostjo. Zola ji je dal še dedno obremenjenost in izprijen značaj. Vse, kar se z Nano pozneje dogodi, je determinirano že v njeni mladosti. Prav zaradi tega ji je režiser dodal skoraj deset let, saj zaključne sekvence filma pravzaprav že odpirajo vrata v njeno osebno zgodbo. Nanine oči ne odkrivajo starosti, a njen celotni lik že razodeva prezgodaj dozorelo dekletce, ki nekje podzavestno v sebi že čuti mik ulice. Igrala jo je Chantal Gozzi in nas v nekaterih prizorih s svojo interpretacijo pretresla.

Če smo o večini interpretov morali zapisati drobna priznanja za njihove kreacije, potrjujemo s tem samo drobno misel o Clementovem nadvse skrbnem vodstvu igralcev, ki ji moramo dodati še drugo, namreč da je zopet pokazal, kako ima izostren občutek za izbor igralcev.

Clement je zavestno ostajal zvest Zolaju. V svojem režijskem konceptu se je gibal na meji naturalizma, kar mu je dovoljevalo, da je s posluhom vnašal v svojo realizacijo realistično stilizacijo. Prav v tej stilizaciji vidim posebno režiserjevo zaslugo, da nam je tudi najbolj naturalistične prizore tako približal, da smo jih bili sposobni sprejemati in podoživljati. Ob prebiranju Zolajeve »Beznice« pogosto zasledimo lirične poudarke in nadihe. Clementova »Gervaise« nam namesto njih posreduje enako doživljanje prav v svojih stilizacijah, ki niso prišle pri njem do izraza šele v »Gervaise«, temveč smo jih morebiti še večkrat srečali že v »Prepovedanih igrah«. In prav zaradi tega verjetno res ni profesorica, ki je svetovala svojim učenkam, naj si dobro ogledajo »Gervaise«, češ da bodo ob njej »zaduhale naturalizem«, pretiravala in ravnala nápak. Posebna zahtevnost in artikulacija filmskega jezika sta narekovali na prvi pogled morebiti stilistično drugačne fraze, kakor jih je uporabljal naturalist Zola s svojimi liričnimi težnjami, a vendar samo na prvi pogled, kajti v bistvu so Clementove realistično stilizirane fraze aдекватne Zolajevim.

Clementu je bila v izredno pomoč Zolajeve deskriptivna metoda posebno pri snovanju dekorja (avtor Paul Bertrand) in kostumov, ki so historično zvesti Zolajevim opisom. Ulico Goutte d'Or so n. pr. prav zaradi te zvestobe v celoti rekonstruirali v ateljeju. Tudi fotografija (snemal je Robert Juillard) je bila tehtno preštudirana, da bi s svojimi bogatimi niansami v igri svetlobe in senc kar najbolje pričarala atmosfero Drugega cesarstva. Morebiti smo malce začuden spričo množice velikih bližinskih posnetkov, s katerimi je na svojem višku govoril Veliki nemi. V celotno tkivo filma so pretehtano komponirani kot prehod iz družbene in kolektivne drame v individualno, saj vedno bolj zbirajo vsi gledalčeve pažnjo okoli Gervaise. Nekateri so v njih videli kontradikcijo z naturalizmom, a težko bi jim pritrdil, ker mislim, da je prav v postopnem prehajanju iz družbene drame v individualno vedno bolj v središču psihologija osrednje junakinje, a že Dreyer nas je v »Trpljenju Device Orleanske« naučil, da se v duševno dogajanje v človeku lahko zazremo samo skozi »okno velikega bližinskega posnetka«. Georgesova Aurica glasba je zelo diskretna in prav zato ji je uspelo tako pretresljivo poudariti vrednoto dveh osrednjih glasbenih tem — žalostnega valčka v Gervaisini pesmi in polke v prizoru, ko se Gervaise in Goujet v gostilnici razideta. V teh dveh osrednjih temah je Auric demonstriral funkcionalno glasbo in jima ob koncu dodal še tretjo, ko odpeljejo Coupeauja.

Naj sklenem kratki poskus analize zanimivega Clementovega filma z eno samo mislijo, da je »Gervaise« zgleden primer filmske transpozicije literarnega dela. Odgovornost avtorjev filma je bila tem večja, ker so se znašli pred klasično mojstrovino svetovne književnosti in pred mojstrovino zelo natančno karakteriziranega literarnega stila. Četudi sam štejem med tiste, ki jih v filmu dosledna zvestoba literarni predlogi popolnoma ne ogreje, moram objektivno vendarle priznati, da sem v »Gervaise« videl vzoren prenos literarnega dela v filmski jezik in vizualno doživel Zolajevo mojstrovino. To je dovolj, da priznamo filmu vse vrednote dobrega in umetnostno pomembnega dela.¹

¹ Pri slovenščini bo treba čimprej najti čas in možnost, da se bomo z dijaki sproti pogovorili tudi o najpomembnejših umetniških filmih. Med drugim bodo zanimive primerjave »literarnih« filmov z njihovimi predlogami, ki jih bo treba s študenti pred pomenkom prebrati. Pričujoči članek objavljamo z namenom, da bi dal pedagogom ob konkretnem primeru napotke o tem, s kakšnih vidikov (prenos, zgradba, značaji, slog, fotografija, glasba) in kako poglobljeno (psihološko, sociološko, etično, estetsko) je treba film razčleniti in oceniti. — Op. ur.

VEZNIK IN

Besedica *in* je prav gotovo med najpogostnejšimi besedami v knjižnem jeziku, pa tudi med najmanj obdelanimi v slovarju in slovnici. Te jo naštevajo med prirednimi vezalnimi vezniki brez posebne analize; v pravopisnih pravilih pravijo, da pred *in*, *pa*, *ter* stavimo vejico le, če jo terja spredaj stoječi stavek; pri *pa* dodajajo še »vezalni«, ker ločimo tudi protivnega in posledičnega, pri *in* pa tudi tega dostavka ni, kakor da ima zmeraj samo vezalno vlogo. Med pravopisnimi slovarji sta doslej zapisala *in* le Levčev (1899), ker dopušča tudi še obliko *ino*, in SP 1950 s kratkim pojasnilom: *oče in mati, huje in huje*, kakor da je s tem zajet ves obseg besedice *in*. V pravilih o ločilih je od Levca do danes doživljal *in* več sprememb, toda vse visé v zraku, nihče ni utemeljil sprememb *in* si ni bil na jasnem o celotnem obsegu besedice *in* v slovenščini.

Vse to me je nagnilo, da sem začel pregledovati, kakšno vlogo ima pravzaprav *in* v našem knjižnem jeziku. Ko ga srečuješ po vrsti med vsemi besednimi vrstami, stavčnimi členi, v glavnih in odvisnih stavkih, se zazdi res kakor »otrok, ki se muza med velikimi besedami ter jih prijemlje za roko«, kakor pravi o njem nemški pisatelj E. Pentzold (G. Schubert, *Über das Wort und v reviji Wirkliches Wort* 1954, 257 sl.). Dolgo si v obilju gradiva nisem znal poiskati nobenega pravega kriterija za razvrščanje. Tudi razprave po drugih jezikih ga nimajo, čeprav je n. pr. nemški *und* močno podoben našemu *in* po obsegu in vlogi. Slednjič se mi je zdelo, da še največ reda pokaže razvrstitev po vezalni moči, ki jo ima *in* v različnih zvezah, zakaj ta je hudo različna.

Besedico *in* po navadi opredeljujemo samo kot veznik; kot tak sodi med členke, to je tiste besede, ki same v sebi nimajo svojega predmetnega pomena, marveč dobivajo pomensko vrednost šele iz stavka, v katerem določajo medsebojna razmerja stavčnih členov. Videli bomo, da nekatere vrste *in* daleč presegajo tisti ozki obseg povezovanja, ki mu ga po navadi odmerjajo slovnice, kljub temu pa ga v zelo širokem pomenu besede še zmeraj ohranijo; zato mu opredelitev veznika lahko ostane, samo obseg mu moramo močno razširiti.

V prvih naših spomenikih izpred skoraj tisoč let srečujemo v tej vlogi samo še stari slovanski *i*. Nekaj stoletij kasneje (v stiškem in reteškem rokopisu) pa že srečujemo dvozložno obliko *inu/ino* poleg *no*. V tej obliki je torej besedica zložena iz prvotnega *i* in protivnega starega *no*. V narečjih jo srečujemo v vseh treh oblikah: *i* v Beli krajini in Prekmurju in na vzhodu, *no* v nekaterih štajerskih in koroških narečjih, *in* pa v različnih glasovnih oblikah ((*jən*, *jəno/jənu*, *-n-* itd.) v osrednjih narečjih in knjižnem jeziku. V 16. stoletju ga je knjižni jezik sprejel v obliki *inu*; ta se je v glavnem obdržala dve sto let, potem je začel prevladovati *ino* in se kmalu v 19. stoletju začel oglašati v enozložni obliki. Metelko navaja oblike *i*, *inə*, *ino*, *no*, *in*; vendar za prvo navaja zglede, ki kažejo, da ima v mislih medmet *i*: *I kaj ti pa je? I pa mu reci!* Za *ino* pravi, da se končni *-o* pogosto opušča. Pri Prešernu je *in* že redna oblika, *ino* uporabljaja le, kadar terja ritem: *Roža, rosa ino mana vaša je mladost. — Ti povej nam, ki obhodiš bližnje ino daljne kraje.* — Pleteršnik ima *ino* zapisan kot zgodovinsko obliko, z našim stoletjem se toliko kot ne rabi več.

V knjižnem jeziku je *in* od prvega začetka do danes zelo pogosto rabljena beseda. To je dosti razumljivo, saj so se prvi teksti v glavnem naslanjali na

svetopisemske vire; v teh pa je veznik *in* izredno bogato zastopan v vseh mogočih zvezah; tudi Luther — glavni neposredni vir našim protestantom — je zelo rad uporabljal *und*. Naša ljudska pesem pa *in* le redko uporablja, pa še tam se zdi, kakor da je pogosto umetno vstavljen zaradi ritma; to se pogosto vidi že na obliki, ki je čisto knjižna, ne ljudska; pogosteje srečujemo namesto njega *pa*, največkrat pa imamo asindetično pripovedovanje. Že ta površni pogled na obe skrajnosti v uporabi veznika *in* nam priča, da beseda ni toliko slovnično nujno potreben izraz kakega razmerja, kolikor zelo gibčno stilistično sredstvo. Tako bi bilo zanimivo pregledati slovenske pesnike in pisatelje prav po tem, kako pogosto uporabljajo *in*; po njem bi jih lahko delili na trezne, stvarne na eni strani, zanesene, slovesne na drugi.

1. Pravo vezalno moč razodeva *in* tedaj, kadar veže dva pojma v višjo pomensko enoto. Po tem, kakšni so ti pojmi, lahko ločimo: a) Vlogo seštevanja, kakršno ima v matematiki, saj je domači *términus* za mednarodni *plus*. Kakor nam v matematiki $5 + 2$ (*pét in dvě*) dá višjo vrednost *sedem* (7), tako nam tudi *pét in dvájset* ($5 + 20$) dá *petindvájset* ali *pétindvajset* (25). V takih primerih je torej *in* bistveno potreben za označevanje seštevanja, prav kakor v mednarodni uporabi *plus*. — b) Nekaj podobnega imamo v jeziku tam, koder *in* veže enaka ali dopolnjujoča se pojma z namenom poudarjanja, stopnjevanja; n. pr. *prosim in prosim*, vse zastoj; *zvonim in zvonim*, pa se nihče ne oglasi; *človek dela in dela*, pa nič ne zaleže; *čakam in čakam*, pa *ga ni in (ga) ni*. Tako podvajanje glagola pomeni ponavljanje, trajanje in silnost dejanja. Še močneje čutimo to pri nekaterih prislovnih zvezah, kakor: *čez in čez* (stoji voda) meri na razsežnost v kraju od enega konca do drugega, preneseno *čezinčez* (je bil zadovoljen) pa na popolnost; *skóz in skóz*, *bòlj in bòlj*, *okóli in okóli*, *spét in spét*, *šè in šè*, *nè in nè* itd. Podoben učinek poudarjanja in stopnjevanja dosežemo z druženjem dveh dopolnjujočih se pojmov, n. pr.: *hrum in šum*, *hrušč in trušč*, *groza in strah*, *čez drn in strn*, *strah in trepet*, *krik in vik*, *leto in dan*, *noč in dan*, *mlado in staro*, *čez hrib in dolino* ipd. V takih izrazih je *in* sestavni del rekla s stopnjevalnim pomenom in *ga* ne morem opustiti, da bi rekel n. pr. *čez čez*, *bòlj bòlj*, *vik krik* itd. Če bi rekel: *čakam čakam*, bi celo dobili drugačen pomen, ki ne meri več na intenzivnost dejanja, marveč na nejevoljo, ki je s čakanjem v zvezi. *Noč in dan dela* pomeni nekaj drugega kakor *Noč in dan sta dvakrat v letu enako dolga*. Prvič povezava z *in* pomeni toliko kakor »neprenehoma, brez počitka«, drugič pa sta *noč in dan* samostojna osebka s pravim samostojnim pomenom; prvič sta torej povezana ista izraza v enoten prislovni pomen, drugič pa sta istovrstna stavčna člena. S tem se nam pa že tudi pokaže ohlapnost veznika *in*, saj je njegova moč v prvem in drugem primeru ista, pa je vendar pomen izrazov različen. Isto se nam pokaže celo pri tako določnem izrazu, kakor je v matematiki seštevanje; matematični obrazec $5 + 20$ nedvoumno pove, da je treba števili sešteti; jezikovni izraz z *in* (*pét in dvájset*) pa tega ne pove tako nedvoumno, saj imamo enak izraz tudi v stavku: *Izžrebani sta pét in dvájset*, kar je nekaj čisto drugega. Vendar v prvem primeru seštevanja nikakor ne morem opustiti veznika *in*, lahko *ga* pa opustim v drugem primeru: *Izžrebani sta 5, 20* (*pét, dvájset*). V tej skupini je torej *in* nepogrešljiv sestavni del govorne skupine z enotnim pomenom, čeprav pomensko ne popolnoma-enoumno opredeljen, in dobiva pravi smisel šele iz celotne stavčne zveze. — c) V to vrsto lahko štejemo tudi manj pogostno vezanje pojmov z *in*, kadar jih želimo s primerjanjem poudariti, n. pr.: *ta kraj in pa raj* (*je isto*), *to in pa nič* (*je isto*), *ti in poštenjak* (*je dvoje, daleč vsaksèbi*).

2. V drugo skupino štejemo primere, kjer *in* veže*istovrstne stavčne člene. Kako se loči od prvih, je že nakazano. Imamo pa v tej skupini vrsto primerov, ki so zelo blizu prvi skupini; to so primeri, kjer *in* veže le dva člena brez kakih določil, pa je to naštevanje bolj stopnjevanje enotnega pomena kakor pa navajanje dveh stvarno različnih pomenov. Tako izražanje v parih ima zelo rad Ivan Cankar: Vsako okno mi je *domače in ljubo*; gledala je *prazno in topo*; otròk je bilà, vsa *tenka in nežna*; *ponižanega in nevredega* sem se čutil; jutro je bilo *čisto in jasno*; ogledoval me je *dolgo in natanko*; pot, ki so jo *žareč in koprneč* gledale te oči; se je smejal s svojim *zvonkim in prijetnim* glasom; kakšen je *sad in konec*; gleda s *sovraštvom in zaničevanjem* na ljudi, ki z ravnim korakom *ponosni in zdravi*, *prepevaje in vriskaje* hodijo po široki cesti življenja. Lahko bi rekli, da je to ena njegovih slogovnih posebnosti. Vendar kljub tesni povezanosti v ento te dvojice niso stalna rekla s posebnim pomenom, marveč le nekako stopnjevanje z naštevanjem dveh med seboj se dopolnjujočih pojmov v vlogi istovrstnih stavčnih členov. V govoru v takih dvojicah ne delamo odmora.

Vloga veznika *in* je v tej skupini že mnogo ohlapnejša kakor v prvi skupini. Tam je bil nepogrešljiv sestavni del celote, tu ga pa lahko že tudi izpuščamo, ne da bi se spremenil pomen: *Lisica in lisjak* sta pila tobak ali pa: *Lisica, lisjak* sta pila tobak. Kadar pa veže več istovrstnih členov, ga stavimo po navadi le med zadnja dva, prejšnje pa naštevamo s kratkimi odmori in in z vejico v pisavi: *Dan, ura, minuta in sekunda* so časovne enote; *Gorjačarji, tatovi in cigani* po svoje govore; organizacija *mornarjev, trgovcev in obrtnikov*; stranka *gorjanov, kočarjev, najemnikov in malih posestnikov*. Včasih se nam zdi, kakor da ima zadnji *in* regresivno moč, da povezuje vse prejšnje člene v ento; vendar nam bolj naznanja, da pride zadnji člen, da je vrsta zaključena; včasih tako naštevanje naprej le nakazuje z »*in tako dalje*« (itd.) ali »*in podobno*« (ipd.); včasih pa izčrpnost prav izrazito še poudarimo z izključitvijo česa drugega: Pri pogrebu naj bodo: *voz, konj, voznik in nič drugega*. S tako določbo je oporoka izrečno izključila vse drugo, zato je ta dostavek v nekakem nasprotju s prej naštetimi členi, ki naj bodo pri pogrebu. Zaradi preglednosti večje število členov včasih porazdelimo v manjše skupine in jih vežemo z *in*: *List prinaša prozo in pesmi, ocene in poročila, leposlovje in razprave*.

Kako gibčen je *in* v tej skupini, kako je že tukaj bolj slogovni pomoček kakor nujno potreben izraz določenega razmerja med členi v stavku, nam pa dokazujejo primeri, koder naštevamo brez *in*, tako imenovano brezvezje, in drugi, koder srečujemo *in* med vsemi členi, pogosto celo pred prvim: Na Starem so trgu pod lipo zeleno *trobente in gosli in cimbele* pele; imeli bomo jesti *vi in jaz in pes in mucek*; *in rudar in kmet in obrtnik* govôri brez strahu (O. Župančič); *Inu Noah je shâl, inu njegovi Synuvi, inu njegova Shena, inu njegovih Synou Shene shnym*, v'to Barko (Dalmatin Bibl. I, 5a). Pomensko to ponavljanje *in* v stavku nič ne spremeni, učinkovitost — slovesnost v naštevanju pa je močno poudarjena. Stavčna melodija v brezveznem in mnogoveznem stavku je znatno različna, stvarni pomen pa isti, torej opravlja *in* v tem primeru le slogovno vlogo.

Tako vezanje stavčnih členov gre seveda preko enotnih pojmov do sestavljenih izrazov: Ne omečé je *lica obledéne*, ne *pesmi žalostnih glasovi in ne oči od spanja zapuščéne*. Dà, tudi vezanje istovrstnih odvisnikov je treba razlagati tako, saj so to le istovrstni stavčni členi, izraženi s stavkom; v tem pri-

meru pogosto opuščamo vezni člen (veznik, relativni zaimek ali prislov): preprosto človek ne vé kaj prida o besedi, *ki ga spremlja od kraja do konca in se ga ovija*; čutim nevidno perot, *ki leti preko časov in njih viharjev in se dotika napetih strun današnjih dni*; knjiga vzorno uči, *da narod živi in hoče živeti* (vse Župančič). V takem primeru *in* veže brez vejice tudi odvisnike z različnimi osebki: *ko je bila noč in je bil Marko sam*, je vdano čakal (Iv. Cankar); čakal bom, *da mine vojska in boš na varnem* (F. S. Finžgar). Iv. Cankar v takih primerih rad ponavlja vezni členek. Imamo primere, koder *in* veže prosti stavčni člen s členom, izraženim z odvisnikom: *Saj césar dá pol hleba (,) in kar je treba*; Prešeren ima vejico, kar je toliko bolj razumljivo, ker je drugi člen »*in kar je treba*« *nov verz; ostal je sam Noe (,) in kar je bilo z njim v ladji* (imamo tako zvezo od Dalmatina do danes); gorela v čistem, večnem bo plameni / *zdaj (,) in ko mi odpade trupla peza* (tudi tu ima Prešeren vejico, čeprav je sredi verza in je odvisnik le drugo časovno določilo). Tu se bijeta dve načeli: istovrstni stavčni člen vejico izključuje, odvisnik jo zahteva; v govoru od mora ne delamo, posebno ne, če je z odvisnikom izraženi člen kratek; smiselna ta vejica ni in pravilno branje bolj ovira kakor podpira.

Posebej pa moramo omeniti v tej skupini vezanje *več povedkov z in*, če imajo *isti osebki*. Velja sicer načelo, da je vsak povedek zase stavek, vendar med slovničarji tudi ta pravda še ni dognana; mnoge slovnice še zmeraj dopuščajo možnost stavka z dvema ali več povedki, zlasti tedaj, če se povedki med seboj dopolnjujejo in so éna pomenska celota, kakor n. pr. v Cankarjevem stavku: *Marko se je potuhnil in potajil*; tudi ta izraz sodi med tiste dvojice, ki s podvajanjem poudarjajo; nesmiselno bi bilo izraziti oba povedka s samostojnima stavkoma: *Marko se je potuhnil, Marko se je potajil*, ker nam drugi stavek ne pove nič novega; Ivan Cankar v takih primerih rad ponavlja pomožnik in refleksiv, tu pa je oba opustil in s tem še bolj pokazal voljo poudarjanja. — Toda ne glede na logično slovnično analizo več povedkov ob istem osebkju vendarle čutimo kakor nekako naštevanje istovrstnih stavčnih členov. Stavčna melodija obravnava take povedke kakor druge stavčne člene; zveza med njimi je tako ozka, da opuščamo ponavljanje pomožnikov in refleksivov: *Sem dolgo upal in se bal*; od mesta do mesta s seboj *ga je vzel, ga prosil in silil*, da bil bi vesel (Prešeren); *pojdi in molči ko zid; povej in razjasni skrivnost; razumeli te bomo in sočustvovali s teboj* (O. Župančič). Pri Iv. Cankarju s ponovljenim pomožnikom: *poiskal je vžigalice in je prižgal svečo; vzel je svečo in je posvetil svoji ženi v obraz; oženjen je bil in je imel prelepega otroka; čez plot so se spenjali paglavci in so kazali jezike na vrt*. — Da pa je vezalna moč *in* pri drugih stavčnih členih drugačna kakor pri povedkih, nam lepo dokazuje tale Župančičev stavek, koder imamo poleg petih *in* med drugimi stavčnimi členi tudi dva med povedki z istim osebkom: »*Prešeren je videl bodočnost slovenstva in vsega sveta v harmoničnem sožitju vseh narodov, in je zapel že utrujen in blizu groba zanosno in jasno zdravico svoji zemlji in vsemu svetu in je kakor v svetlem snu napovedal srečo in prerod sveta v bratstvu*.« Pred prvi razprti *in* je Župančič postavil vejico, pred drugega ne. Okrog vseh teh povedkov je toliko določil, da se nam neposredna zveza treh povedkov z istim osebkom *Prešeren* toliko zabriše, da imamo občutek treh samostojnih mnogovezno zvezanih stavkov; da bi *in* pred povedki (stavki) ločili od *in* med drugimi stavčnimi členi, nas mika, da v takem primeru stavimo vejico. Pa je še drug razlog za vejico pred prvim podčrtanim *in*; če natančneje pregledamo vsebinsko razmerje, se nam razodene, da je ta zveza pravzaprav vzročna; smiselno bi prav

lahko postavili tam namesto *in* veznik *zato je zapel ... in napovedal*; s tako razlago bi bilo celo upravičeno, zakaj pred drugim razprtim *in* vejice ni. Ko bi stavek skrčili na povedkove osnove, bi dobili: Prešeren je videl bodočnost *in zapel zdravico in napovedal srečo v bratstvu*. Stavek nam hkrati dokazuje, kako tanko uho in čut bi moral imeti pisatelj in pesnik pri svojem snovanju prav do takih drobnosti; gotovo pa je, da v takem primeru ni mogoče ukazovati vejice s kakim apodiktičnim pravilom, marveč je treba pustiti pesniku prostost, da jo stavi po svojem čutu.

S tem primerom smo pa zadeli na drugo težavo pri vezanju povedkov z *in*: ta tako dosledno »vezalni«¹ veznik se nam pokaže v zelo različnih pomenih. Pri Dalmatinu beremo (Mt 13, 17): veliko Prerokou inu Pravizhnih je shelélu tu viditi, kar vy vidite, i n u ga néso vidili: inu flifhati, kar vy flifhite, i n u neso flifhali. Razprta in sta izrazito protivna; lahko bi ju nadomestili s *pa, ali, toda*. Obdržala sta se v vseh prevodih do danes in ju nima samó Luther, marveč tudi vulgata in francoski in angleški prevodi do najnovejših. Tak *in* je v bibličnem jeziku dosti pogosten v vseh prevodih; včasih so ga kasneje prevajali s *pa*, večinoma je *pa* ostal v veljavi do danes; tako piše Dalmatin (Ps 115): Ony imajo ulfa, inu negovoré: Ony imajo ozhy, inu nevidio. Ony imajo ufheffa, inu nefhlfhio: Ony imajo nus, inu nedishé. Ony imajo nogé, inu nehodio. Tudi te *in* imajo poleg vulgate in Luthra še danes najnovejše francoske in angleške prestave; pri nas jo ima še Japljeva izdaja, čeprav Travn ni prevzemal nekritično prejšnjih besedil; v Wolfovi izdaji je *in* popravljen v *pa*. Tak protivni *in* tudi sicer ni tako redek; imamo ga n. pr. pri Prešernu: Kako bit' očes poet (*in ti pretežko je v prsih nosit' al pekel, al nebo*). Večkrat slišiš zveze, kakor: Mimo si šel, *in se nisi oglasil*; govoril sem z njim, *in ga nisem spoznal*; Vsak korak ti je pretežak, *in bi rad na Triglav*. Tudi drugačne pomene ima še *in* med povedki; v stavku: Išcite *in boste našli* je prav gotovo mnogo bolj posledičen kakor vezalen; takega uporabljamo tudi v vsakdanji rabi, n. pr.: dopoldne sem v službi, *in ne morem priti*; prehlajen je, *in je že nekaj dni v postelji*. Namen pa pogosto res občutimo kot pravo zaporednost, n. pr.: Popusti posvetno rabo orglarček *in gre v puščavo*, ker je za pesnika važno le to, da je *popustil in šel*, ne *pa*, da je *zato* popustil, da je šel. Izrazite je čutiti namenilnost v primerih, kakor: *Prišla je in povedala ... Pojdi in naróči ...* saj tako izražamo namenilnik pri dovršnikih. — Kako je z vejico v takih primerih? Pred protivnim, posledičnim in vzročnim bi jo morali tako zanesljivo pisati kakor pred *pa*, ki ga v takih primerih lahko nadomesti. Po dosedanjih pravilih takega *in* sploh ni, zato seveda tudi ne vejice pred njim; zdi se mi pa, da moramo pri *in* prav tako ločiti različne vrste kakor pri *pa*. Konec prihodnjie

Ocene in poročila

OPOMBE K JURČIČU II IN III

Druga knjiga. — Str. 11: Ti merkaj ti! Rupel pravi (306), da merkaj pomeni »nekaj slabega«, v resnici pa pomeni v okolici Krke: zanikrnež, ničvrednež, grdoba. Fr. Jaklič piše (DS 1920, 121, 287): Tega mrkaja ni od nikoder. J. Kmet, Nove brazde (1945, 226): Merkaj! Jurčič tudi v ZD IV, 133: Merkáj deklíčji. V Kostelu pa se rabi »mrkej«² evfemistično nam. zlođej, hudobec. — Na zlebčku je visel molek: najbrž

tiskovna napaka nam. na žebličku. — Str. 16: Frtnatek Tekmec. V roj.-krstni knj. krške žup. je l. 1769 naveden kot boter neki Tomaž Tekmec (Tegmez). — Str. 24: Dlek pravi, da bi bil od jeze leblajtarja Peča kar z vilami prebodel in v mejo na križišče obesil ko slepca. V Kostelu ob Kolpi še dandanes ubito kačo nataknejo na palico in jo obesijo na vidnem kraju ob poti. Isto navado omenja tudi Trdina (ZD X, 265) in meni, da to delajo iz baharije; meni pa se zdi bolj verjetno, da ta navada izvira iz mitologije. — Str. 28: če nisi kukavica = strahopetec. Enako Trdina (ZD VIII, 80), v Kostelu pa še danes. Iz hrv.? — Str. 53: prosena drož = proseni moki se primešajo vinske droži, iz česar se naredi kvas, ki se hrani v obliki hlebkov. S takim domačim kvasom so si ljudje pomagali še v zadnji vojski. — Str. 68: voznik na nebu = ozvezdje veliki voz. Prim. I, 233. — Str. 90: guzasta in zaspana = nerodna, počasna. — Str. 95: pencelj razlaga Rupel kot ročaj, drog (?); bolje bo: oklešček, kol. Še danes se sliši pencelj ali pájželj, a Pleteršnik nima ne prve ne druge besede. — Str. 130: tu podaja pisatelj lastne misli o duhovništvu in razloge, zakaj ni šel v bogoslovje. — Str. 164: Na Rebrskem semnju so kupili Čuho. Ob romarski cerkvi sv. Antona Padovanskega na Rebri (žup. Videm-Dobrepolje) so bili do zadnje vojske zelo obiskani naslednji živinski in kramarski semnji: 1. v ponedeljek po tihi nedelji, 2. o sv. A. Padovanskem (13. jun.), 3. o sv. Lekšu (Alešu, 17. jul.) in 4. v sredo po rožnovenski nedelji (v začetku okt.). — Str. 170: O sv. Ponkracu (Pankraciju) = 12. maja. — Str. 171: Andrej Tihlec. V krških mat. knjigah je od 18. stoletja naprej primek Tihole, danes Tihle. — Str. 179: tudi pratike delajo. Pratike (množ.) nam. pratika (edn.) se rabi še v Kostelu; Pl. pozna samo v edn. — Str. 197: postna nedelja, ah, žalostna postna nedelja! je treba popraviti v »portna« nedelja, kakor je dvakrat napisal A. Pajk (str. 253). Neverjetno se mi zdi, da bi Jurčič ne bil poznal »portne« nedelje, saj jo starejši ljudje v okolici Stične še dandanes poznajo, kakor je še vedno znan »portni« semenj v ponedeljek po šesti povelikonočni nedelji. Mnenja sem, da je J. napisal »portna« nedelja, pa mu je kdo v uredništvu ali v tiskarni spremenil v »postna«, ker izraza ni razumel. Pride pa »portna« nedelja od nemškega izraza Christi *Himmelfahrt*, ker se obhaja v osmini Kristusovega vnebohoda. Samostanska in župnijska cerkev v Stični je posvečena žalostni Materi božji, katere spomin se obhaja na cvetni petek, slovesno zunanje praznovanje pa je preneseno na šesto povelikonočno nedeljo. Če je avstrijska vojska kapitulirala na binško nedeljo 21. V. 1809, se je Pajk v svojih spominih pač nekoliko zmotil, kar ni nemogoče, saj jih je pisal dobrih štirideset let po dogodku samem. Kljub temu pa je dovolj jasno povedal, da je »naša luba postna nedelja« šesta po veliki noči (str. 253). — Spomini starega Slovenca niso napisani po pripovedovanju Andreja Pajka (St. Janež, Slov. književnost, 1953, 250), ampak po napisanem osnutku A. Pajka. Jurčič je rabil Pajkov osnutek kot predlogo, zato je prav, da ga je Rupel v celoti objavil. — Str. 216: brihten Francoz = živahen, uren. Prim. ZD I, 87: brihten konj = zelo živ, ognjevit.

Tretja knjiga. — *Grad Rojinje.* — Rupel pravi (III, 257): »Čprav pozna Valvasor pri Muljavi samo grad Kravjak (Slava XI, 631), grad z imenom Roje pa čisto neke druge (pri Šmartnem pri Litiji, Slava XI, 225), vendar ni neverjetno, da ne bi bil nekoč nad Kravjakom res grad, kakor trdijo domačini (prim. Jurčičeve Slemenice in Polesek nekaj in zdaj, S 30. I. 1942).«

Po teh besedah bi se dalo sklepati, kakor da Rupel popolnoma ne verjame, kar je posnel po omenjenem Zupančevem članku in napisal v opombah I, 307. In vendar ni nobenega dvoma, da je nekaj streljavev nad sedanjimi razvalinami Kravjaka nekoč stal grad, ki je bil po vsi verjetnosti starejši in bolj utrjen od Kravjaka; to potrjujejo še danes ohranjeni ostanki debelih zidov, ki si jih lahko vsak ogleda. Pred leti je nekdo med temi razvalinami iskal »zaklad«, pa je odkopal samo neko kovinsko ploščico in nekaj kosov velike opeke, s katero so bila tla tlakovana. Tako mi je pravil stari Čebular (Fr. Mostar) na Muljavi. Domačini imenujejo ta kraj z obližjem Roje, na Rojah. Tam so tri domačije; dve spadata k naselju Mevce, imata pa domači imeni Rojar ali Mevčan in Urjak, k naselju Male vrhe pa spada Kozmijanov Jankuš. Krajevno ime Roje je Jurčič po svoji navadi spremenil v Rojinje in tja postavil dejanje svoje povesti. Lani mi je Alojzij Slak iz Mevc povedal pravljico, ki podaja ljudsko razlago, kako je nastal spodnji grad ali Kravjak. Pravljica se najbrž nanaša na Vitovčevo obleganje Vinjeka (1436 in 1450) in se glasi: Ko so sovražniki napadli grad Roje in ga oblegali, je dal graščak kravjo kožo, zašito kakor vrečo, napolniti s čebelami. To »kravo« so vrgli čez obzidje na oblegovalce. Krava se je razpočila, čebele pa so sunile na sovražnike in jih opikale, da so zbežali. Obleganci so bili rešeni, grádu pa, ki so ga postavili na griču pod Vinjekom, so dali ime Kravjak.

Tako govori pravljica, najstarejša izpričana zgodovina gradu Vinjeka (iz lepe slovenske besede Vinjek je nastalo nem. Weineck, od tod pa slovensko Benek in danes pravijo »pod Benekom«) pa sega v sredo 13. stoletja. Tedaj so bile sedanje Roje deželnoknežja trdnjava. Leta 1254 je Reinboto de Hertenberg, kastelan koroškega vojvode Ulrika na Wienecku, daroval dva grunta samostanu v Stični, da bi ga sprejeli za člana samostanske družine in pokopali v samostanu, naj umrje kjerkoli med Ljubeljem in Gorjanci. Kot priči sta na darilni listini podpisana Friderik z Weinecka in Lovrenc, cellarius z Vinjeka. Castrum Vineke v Marki se omenja 4. IV. 1256 v pogodbi med koroškim vojvodom Ulrikom in njegovim bratom Filipom, ki je bil solnograški apostolski delegat. Leta 1293 je podaril Wolfgang Gal, Burggraf na Wienecku, stiškemu samostanu dva grunta, oglejski patriarh Peter de Gera pa je dal leta 1301 posestvo in grad Weineck v fevd Tomažu z Weinecka, ki se omenja tudi leta 1296. Češki kralj Henrik je 8. V. 1313 castrum Weinecke dal v fevd Henriku Lanariu, nekdanjemu kranjskemu vicedomu in notarju.

Kakšen je bil odnos med »zgoršnjim« in »spodnjim« Vinjekom, ki se v govorici domačinov imenujeta Roje in Kravjak, naj bi raziskali zgodovinarji. Prav tako bi morali dognati zgodovinarji, kdaj je nastal Matscheroll von Weineck in kako da so bili kar trije gradiči na tako tesnem prostoru.

Leta 1433 je dal Herman Celjski posestvo in grad Vinjek za 600 gold. v fevd Frideriku Ravbarju. Baroni Ravbarji so gospodarili na Vinjeku dobrih tri sto let (deset rodov). Najiminitnejša moža iz tega rodu sta bila Krištof in Adam Ravbar. Krištof je bil drugi ljubljanski škof in znamenit državnik, umrl leta 1536. Postavil je sedanji škofijski dvorec v Ljubljani, kjer mu je vzdana velika spominska plošča. Adam pa je bil vojskovodja in je odločil zmago nad Turki pri Sisku 1593, kakor opeva naša ljudska pesem. Mnogo Ravbarjev je bilo pokopanih v krški župnijski cerkvi, njihove krste s kostmi vred pa so bile pred dobrimi štiridesetimi leti uničene (pod župnikom Fr. Vrhovcem). Karel Ravbar je 24. IV. 1764 gradova Kravjak in Mačerolovo prodal Gregorju Fedranu. Ker Ravbarje omenja Jurčič tudi v povestici Bojim se te (ZD VI, 97), bomo o njihovi nadaljnji usodi še tam nekoliko spregovorili.

Deseti brat. — Roman Deseti brat je že podrobno obdelan, raziskane pa so tudi osebe, ki v njem nastopajo. Vendar se tudi tu še marsikaj lahko dopolni. Tisti berač, ki je rabil Jurčiču za model desetega brata, je bil Štívrnikov Martin iz Luč. (V Tihotapcu je glavni junak Štívrnikov Francè.) Zupanc pravi, da je Martin kolovratil po svetu, uganjal burke in beračil. Povsod je pripovedoval, da je moral od doma, ker je deseti brat, kar pa ni bilo res; prijelo pa se ga je ime »deseti brat«, pod katerim so ga tudi ljudje poznali.

Födranspergi so imeli grad Kravjak pičlih sto let. Od Avg. Födransperga ga je kupil Nemeč Kristijan Otto. O Ottovi družini izvemo iz krške mrliške knjige, da je v Leščevju št. 1 (Gut Weineck) 22. XII. 1874 umrl dr. Franc Otto, Hofgerichts-Advokat zu Gissen. Vzrok smrti: pljučnica, starost 41 let. 11. julija 1876 pa je v Leščevju št. 2 umrl Kristijan Otto, posestnik na Vinjeku, star 73 let. Vzrok smrti: zlatenica. Oba sta bila kot protestanta prepeljana v Ljubljano in tam pokopana na protestantovskem pokopališču. Dr. Fr. Otto je bil brat Johane in Avguste, Kristijan pa oče. Razumljivo je, da so po smrti moških članov družine ženske grad prodale in se vrnile v Nemčijo.

O Johani ali »ta sivi frajli s Kravjaka« se je do danes ohranilo več anekdot, ki razodevajo njen značaj in pričajo, da ni poznala kmečkega dela in se ni mogla naučiti slovenščine. »Siva frajla« ali »Sivka« so ji rekli zato, ker je hotela imeti rumene lase in si jih je mazala z neko mastjo, menda z jazbečjo, pa so ji lasje posiveli. (A. Zevnik piše, da je imela snežno bele lase.) Pravijo, da je vozila žito v Štajerčev (Javornikov) mlin na Krki. Sama je vodila konje, kar tedaj za gosposke ženske ni bilo v navadi. Bila je visoke postave. Ljudje, ki so hodili v jeseni koruzo ličkat na grad, so dobili za vsak večer kos kruha in deset krajcarjev. Tudi Trdina (ZD X, 235) pripoveduje, da so v nekaterih graščinah okrog Novega mesta dobivali delavci za ličkanje vsak večer po grošu in zraven merico vina in malo kruha. Ko so kosili na grajskem travniku, se je »Sivki« zdelo potrata časa, ki so ga kosci porabili za klepanje in brušenje kos. Rekla jim je: »Nič fig-fag (ni treba nič brusiti), samo kos-kos!« Kosci so storili po njenem naročilu in s skrhanimi kosami mlatili po travi. Ko je Johana videla, da skrhanne kose več trave pustijo kot odrežejo, je spremenila svoj ukaz in jim naročala: »Najprej fig-fag, potem pa kos-kos!« Ko so trgali grozdje v grajskem vinogradu, so morali med delom peti ali žvižgati, da ne bi preveč pozobali. Polančev oče z Oselice št. 1 (Jožef Erjavec, 1867—1954) je kot deček s sestro Francko (r. 1870) pobiral drobnice v gradu in za vsako nabrano cajno sta dobila

krajcar. Johana se ni mogla naučiti toliko slovenščine, da bi rekla: »Bom ti dala, prinesla«, ampak je govorila: »Bom ti dal, prinesel«.

O Johani imamo pa tudi nekaj lepših poročil. Marija Špendal (1858—1946), ki je služila v gradu pri Ottovih, je pravila, da je bila frajla prav »galant« in je obiskala Špendalovo v Leščevju, ko je bil grad že prodan. Dokler so živeli na Kravjaku, se je Johana ob nedeljah in praznikih v kočiji vozila na Krko k maši, čeprav je bila evangelijske vere. Med mašo je klečala pri zakristiji v lepi klopici, ki je bila last kravniške graščine. (Zdi se mi, da na to merijo Jurčičeve besede v Doktorju Zobru, kjer beremo, kako je grajsko hčerko Lino vsako nedeljo čakala kočija pred krčmo, ko se je vračala od desete maše. ZD V, 248.) V kroniki dvorazredne ljudske šole na Krki, str. 2 beremo: »V letu 1871 darovala je gospodična Otto s Kravjaka k tej šoli Tillurium, kateri še zdaj obstoji.« (Telurij je priprava, ki ponazarja, kako se gibljeta zemlja in mesec okoli sonca. V krški osnovni šoli je samo še del podarjenega telurija, sonca, zemlje in meseca pa ni več.) J. Erjavec z Oselice je vedel povedati, da je Johana okoli leta 1900 in menda še pozneje prišla na Muljavo in da jo je on spremljal proti Kravjaku. Ko sta dospela do Obrha nad Oselico in zagledala razvaline nekdanjega gradu, so ji solze zalile oči. »Ko bi bila vedela, da bo Fortuna tako naredila z gradom, ga ne bi bili nikdar prodali!« je vzkliknila in se potrta obrnila nazaj proti Oselici. Morda je takrat obiskala tudi M. Špendalovo. Pozneje ni prišla nikoli več.

Grad Vinjek ali Kravjak imenuje Jurčič v Desetem bratu Slemenice. To ime je pisatelj po svoji navadi prikrojil po gozdu, ki se razprostira na griču od Muljave proti vasi Malo Črnelo in nosi ime Slemenca, na Slemenih. Voda, ki izvira izpod grajskih razvalin na Rohaj, se imenuje »konjska voda«, potoček, ki teče po dolini, kjer se godi dejanje Desetega brata, pa imenujejo kravniška ali laškova voda ali tudi kravniški brežiček, ki blizu »pila« (znamenja) skozi »rupico« izginja v zemljo. Tam, kjer je sedaj malenski (Miklavčičev) travnik, pravijo, da je stala lipa, pod katero je mladi Jurčič učil Johano Ottovo. Pri Mlakarjevih v Leščevju št. 11 (Nadrah), kjer je stal grad Mačerole, katerega sledovi se še poznajo, imajo v hiši dva lepo obdelana kamnita stebra iz nekdanjega gradu: eden drži klop za mizo, drugi pa pri peči.

O *stricu Dolefu*, ki ga je Jurčič opisal po Gustavu Adolfu Födranspergu, pripoveduje ustno izročilo, da se je bil popolnoma zapustil in da so ga leta 1837 našli mrtvega v vasi Kot pri Podpeči v nekem čebelnjaku. Po krški mrliški knjigi pa je neki Jernej Federman umrl 13. IV. 1795 v Gabrovčcu pri Krki in ni bil cerkveno pokopan. Verjetno je Jurčič tudi o tem nesrečnejšu kaj slišal in gradivo porabil pri izdelavi podobe strica Dolefa.

Krjavelj in Urška. Al. Zupanc je ugotovil, da je v neki zidnici v Kriški gori ob Krki živel možanec, ki se je pisal Struna, po domače pa so mu rekli Krjavelj ali Šepčev. Jurčičev oče je kot krčmar hodil po vino v Kriško goro in popolnoma verjetno je, da je tudi sina Jožeta kdaj s seboj vzel. Imeni Krjavelj in Šepčev sta mu ugajali in ju je porabil v romanu *Deseti brat in Cvet in sad*. O Mahajcu, ki ga je Jurčič združil s Krjavljem, pa je povedala Mahajčeva Rezika (roj. Zajc, por. Škr), da je služil v gradu na Kravjaku kot hlapec. Zadnji Födransperg je imel navado, da je ob novem letu izplačal hlapce, nato pa jih je povabil na tarok in jih pri igri obral za zaslužek. Mahajc pa je bil dober igralec in si je s priigranim denarjem postavil hišo v Gabrovčcu ali v Brezju nasproti Majerja. — O Krjavljici pa mi je v februarju 1959 pripovedoval muljavski Čebular, to je Franc Mostar, r. 1872 v Bukovici, žup. Šentvid pri Stični, da je kot desetleten deček poznal staro ženo, ki je živel v Šentpavlu, žup. Šentvid, in so jo ljudje imenovali »Krjavljica«. Bila je dobrovoljna ženska, ki je venomer pela. Čebular si je zapomnil zlasti dva verza: »Prišel bo sodni dan — varuj me, da ne bom zapeljan!« Živela je sama v skromni koči in je bila hudo stara. Ni nemoгоče, da je bila to Krjavljeva Urška, ki jo on imenuje »rajnico«, ker je zanj pač umrla, ko ga je zapustila. — Primek za gostilničarja Obrščaka je Jurčič lahko dobil tudi na Sušici, kjer so imeli domovanje in gostilno Obrščaki. Danes se tam (Sušica št. 6) sicer pišejo Meglič, po domače pa se še vedno pravi pri Obrščaku.

Leta 1958 sem dobil pri Alojziju Slaku, Mevce 2, zavrženo stensko uro, ki je bila nekoč v kravniškem gradu in jo je po družinskem izročilu Avgust Födransperg okoli leta 1830 prodal Jerneju Miklavčiču, p. d. Gediču (r. 1792). Da je ura zares stara, dokazuje leseno kolesje. Izročil sem jo Jurčičevemu muzeju na Muljavi, kamor pač najbolj sodi.

Pripoveduje se, da je kravniški graščak zapodil svojo zakonsko ženo in si vzel prilježnico neko Markotovo z Vrhov. V Laškovcu, kjer je sedaj »bajer«, je naredil

opekarno in žago. (Če ni ljudsko izročilo česa spremenilo, bi šlo za Avgusta Födransperga, 3. VIII. 1801—22. XI. 1847.) Ko je bil graščak nekega dne pri delavcih, ki so delali opeko, ga je prišla Markotova iskat, naj gre domov, češ da je nekdo prišel na obisk. Ko se graščak na prvo in drugo klicanje ni oglasil, je ženska vzkripela: »Prekleta sová, pojdi vendar domov!« Delavci so to slišali in tako se je graščaka prijel vzdevek »Sova«, ki ga je porabil Jurčič v Domnu. Pozneje je kravniški gospod priležnico odslovil in se spravil s svojo ženo. V spomin na to so postavili znamenje ali »pil«, ki v vznožju kravniškega griča še danes stoji. H kravniškemu graščaku Avg. Födranspergu je pogosto zahajal Jože Kutnar, p. d. Jurček s Potoka pri Muljavi (1811—1850). Jurčič ga je upodobil kot Jurca v Domnu.

Str. 54: Tak je ko levičnik pri Kriščevem križu = levi, nepokorjeni razbojnik. Str. 58—62: drvarja ob Kolpi, ki je rešil hudo ranjenega Rojarja, je graščak vzel k sebi. Jurčič je lokaliziral drvarjevo domovanje tam, kjer sedaj pravijo »na Pristavi«. V Jurčičevem času tam ni bilo nobene hiše. — Str. 106: pocuznil je s svojim bremenom = potresel, popravil si je breme. — Str. 115: kak vinski štempihar = korenjak, velikan. Prim. M. Valjavec, Slovenija 1848, 176; N. Kuret, Štempihar, KMD 1956, 125—129. — Str. 127: spokati koga = pognati ga. Prim. Trdina ZD XI, 235. — Str. 157: gospa na sušilni jami. Čudno se mi zdi, da Prijatelj (III, 430) in za njim Rupel (III, 383) razlagata, da je bila sušilna jama pajštba, stoječa na Kravjaku za gradičem. Pleteršnik sicer pravi, da je pajštiba, pajštuba, pajštva nem. die Dörrkammer, in pajštvar, kdor si iz pajštve bajto ali hišo napravi; toda Plet. navaja vse zglede z Gor., Kor. in Tolm., nobenega pa ne z Dolenjskega. Eno pajštubo poznam blizu razvalin kostelskega gradu, tri pa v okolici Muljave, a nikjer nisem slišal, da bi pajštuba pomenila sušilno jamo, še manj pa, da bi si kdo iz sušilne jame naredil hišo. Zupanc trdi, da so »pajžbe« — stari ljudje okrog Muljave so govorili Pajštëbar — nastale samo pri velikih gruntih: v Zavodu iz Kocmanovega grunta, v Krški vasi iz Bolkovega, v Gabrovčcu pa iz Matizeljnovega. V pajžbi (iz nem. Beistube) so stanovali gospodarjevi starši ter njegovi bratje in sestre, ki se niso poročili, gospodar z ženo in otroki pa je živel v »hiši«. Tudi lep slovenski izraz »sušilna jama«, ki ga rabi Jurčič, je dokaz, da so že pred sto leti dobro ločili med pajžbo in sušilno jamo. *Jože Gregorič*

SLOVENSKO-ANGLEŠKI SLOVAR

DZS je izdala v vrsti slovarjev tudi dr. J. Kotnika slovensko-angleški slovar že v IV. (izpopolnjeni) izdaji, po čemer se da soditi, da je povpraševanje po tem slovarju precejšnje. Ne poznam nobene izmed prejšnjih izdaj ne po vsebini ne po obsegu, zato ne morem soditi, za koliko in v čem je IV. izdaja boljša od tretje. Vsekakor pa lahko človek, če se količkaj zatopi v besedišče besednjaka, kmalu vidi, da ga je večše sestavil izkušen besednjakar (saj je. pred vojno sestavil prav dober francosko-slovenski slovar).

Slovensko-angleški slovar izkazuje razne pohvalne strani: bogat izbor besedišča, obilje angleških pomenov in inačic, ki jih je ponekod, tako se mi zdi, že kar preveč, in dosti ali včasih preveč raznih primerov za uporabo angleških besed v stavkih. Pred samim besednjakom je navodilo o uporabi, kratka beležka o ameriškem pravopisu, o veljavi slovenskih naglasnih znakov, ki naj velja tujcem, torej zlasti Angležem in Američanom, in pregled uporabljenih kratic. Na koncu slovarja pa so še: rojstna imena, zemljepisna imena, preglednica nepravilnih angleških glagolov in nekaj angleških pregovorov. Kljub svojim dobrim stranem pa kaže slovar, čeprav je že v IV. izdaji, še vedno tu in tam kaj nedodelanega, neprečiščenega, kak spodrseljalj ali sploh pomanjkljivost takšne ali drugačne vrste, kakor bom s primeri pokazal.

Če naj bi slovar koristil tudi tujcem, mu samo »Value of the accent on Slovene words« bore malo koristi, ko pa ne ve, kako se izgovarjajo slovenski samoglasniki in soglasniki. Zato je škoda, da ni avtor v začetku napisal tudi angleško navodilo za uporabo oziroma izgovarjavo slovenščine za tujce, kajti morda bo le nekaj slovarjev prišlo v roke tujcem, ki bi tako od slovarja imeli kaj več.

Na splošno se vidi, da ima slovar tu in tam za dani slovenski pojem že kar preveč inačic. S tem mislim inačice, ki v angleščini manj ustrezajo ali pa v redkih primerih sploh niso prave in zato ne spadajo k danemu geslu. Pri angleških pomenih bi bilo treba vselej uporabljati pravi vrstni red inačic in besed glede na veljavo ali uporabnost posameznih besed. Zato naj bi bile na prvem mestu vedno

besede, ki se najpogosteje, in na zadnjem mestu take, ki se najredkeje uporabljajo v posebnem pomenu. Vsak slovar je namenjen ljudem, ki se jezika uče, ne pa tistim, ki ga obvladajo. Zato bo študent prav verjetno zagrabil prvo angleško besedo za slovenskim geslom (ali pa katero kar na slepo) in se lahko izrazil nepravilno ali vsaj ne v duhu angleškega jezika, ker ni uporabil besede, ki se za dani smisel najtežje uporablja. Obilje sinonimov za kak pojem še ni dovolj, če uporabnik ne ve, katerega naj uporabi. Zato marsikje pogrešam *pojasnilne besede*. Na drugi strani je ponekod *primerov* za uporabo kake besede *preveč*. Torej bi kazalo črtati primere, ki jih je preveč, in drugje dodati kaj potrebnejšega. *Vprašanje tujk* je seve sporno, ta jih ima rad več, drugi manj. Meni se zdi, da je ponekod v slovarju preveč tujk, pa mislim na tiste, pri katerih mora povprečen človek, ki se ni v šoli učil latinščine ali grščine, vzeti v roke slovar tujk ali Slovenski pravopis, da izve, kaj tujka pomeni, nato šele lahko išče ustrezni angleški izraz. Take tujke bi morda kazalo izpustiti, saj imajo redki strokovnjaki, ki tako tujko rabijo, najbrž še svoj strokovni tujejezični slovar, zato je vse tako besedišče za večino kupcev nepotreben izdatek. Nikakor ne sodijo v slovar tujke, za katere imamo polnokrvne domače besede. Zanimivo je pri tem, da ima isti avtor v slovensko-francoskem slovarju, ki je izšel kmalu za slovensko-angleškim, pod črko A, kjer je menda največ tujk, različno število tujk: tako ima slovensko-angleški slovar od besede »analogija« pa do »azur« 225 gesel, slovensko-francoski med istima besedama pa le 196, kar morda dokazuje v poznejšem slovarju rahlo izpuščanje tujk. — Marsikje manjka *oznaka amerikanizma*. Ko prehajam k posameznim primerom pomanjkljivosti, naj povem, da se nisem držal abecednega reda, kajti zapiski so mi nastajali, ko sem pregledoval slovar brez reda na posameznih straneh, le pri nekaterih črkah, kakor je pač naneslo naključje, ko sem prebral slovar zdaj tu, zdaj tam. V dvomljivih primerih sem zaradi primerjave uporabljal »The Concise Oxford Dictionary« (= Ox), »Webster's Collegiate Dictionary« (= W) in druge slovarje.

V tistem delcu besednjaka, ki sem ga pregledal, pogrešam marsikatero slovensko besedo, ki bi spadala noter bolj ko marsikatera nepotrebna tujka ali inačica. Med pogrešane besede sodijo n. pr. akrobatinja, angina (sicer tujka, a zelo v rabi), bakrar, bakrarstvo, belež, dobitnik, gverilec (saj pravi Ox: *guer(r)illa*: »a man engaged in guer(r)illa war«), hostar in hostnik, iztržek, magistrat, melona, modrček (ki je bolj v rabi ko modrc, dasi je ta v SP označen s +), pečkati (sadje), pisun, polovičar, prvenec, štedilnik.

Za gašeno apno je v rabi *slaked lime* in ne *slack lime*. Ara ni *payment on account*, kar je plačilo na račun ali na obroke, temveč je bolj *earnest-money* (Ox: *money paid as instalment to confirm contract etc.*). Pri akontacija manjka *advance (money)*. Pri aretirati spada na drugo mesto *apprehend*, to je policijsko prijeti, nato šele aretiranca pošljejo »into custody« ali »to prison«. Tako ima *apprehension* prednost pred *capture*. Gož ni ne *adder*, ki je gad, v Evropi strupena kača, v ZDA pa pomeni v zvezah *adder* tudi vrste nestrupenih kač, niti ni gož *viper*, ki je samo strupeni gad (viperus berus), pač pa je gož nestrupena kača (coluber longissimus), po nemško *Äskulapnatter*, po angleško pa *Aesculapian snake*. Pri atentat mora namesto *attempt to a person's life* biti... (*upon a person's...*). Za morilec je *assassin* bolj v rabi ko *manslayer* (te besede Ox sploh nima). Pri baba manjka *hag* (stara ženska), kar je bolj ko *wench* (Ox: *girl, a young woman*), ki pomeni deklino. Za cipa je *wench* arhaizem. Pri baraba manjka *rascal* ali *good-for-nothing*, za barje pa spada *bog* kot najmanj rabna beseda na konec. Pri begati pogrešam begati (koga), pred besedičenje manjka (= m.) *idle*, sicer je pomen drugačen. Beznica ni *den*, ker je to zlasti brlog, pač pa bi bilo boljše *tavern, pub* ali pod. Pri bitka je *engagement* odveč, ker pomeni to zlasti spopad, torej začetek bitke (W: *engagement may be a general encounter, as between armies, or a minor encounter*), a za spopad ima sam avtor *encounter*, torej srečanje. Pri naslednjih izrazih pogrešam: pri objemati — *to hug*, pri ogromen — *huge*, pri ogromnost — *hugeness*, pri odrgniti — *abrade = to rub off*, pri oguliti — *to wear off*, pri vzcvesti — *to burst into blossoms* ali *blooms*. Za čmrlij je bolj v rabi *bumble-bee*. Za prvenček je izraz *firstling* boljši kot opis. Sploh bi kazalo uporabiti vedno ustrezni pojmovni izraz, če obstaja, kot pa ga opisovati; tako je n. pr. za sodček krajše *keg* kot pa *a little barrel*. Za ribje olje ne ustreza *fish-oil*, ker je to sploh olje iz rib ali drugih morskih živali, a ribje olje, ki je mišljeno in se uporablja v zdravilstvu, je *cod-liver-oil*. Še ne — *not yet* — je navedeno kar dvakrat, m. pa primer za še en, še eno ipd. Za sestanek in zmenek m. (am.) *date*, ki ga slišiš v vsakem ameriškem filmu in bereš v modernem romanu.

Za gledati spada *to see* na konec, ker je *to see* najprej videti, uvideti in šele potem razumeti, gledati, da . . . , odveč pa je *to seek* (iskati, poiskati) in *to try* (poskusiti, preskusiti, prizadevati si, truditi se, da . . .). Bolj umestne bi bile druge inačice, ki res pomenijo gledati, kakor *watch*, *behold*, *regard*, *contemplate*. Pri strmleti m. *to gaze* in sodi pred to *be astonished*, saj je osnovni pomen izraza gledanje, ne pa čudenje. Za ošiniti s pogledom je to *glance* bolje ko *to view* (gledati, presoјati ipd.). Ox: n. pr.: »*This subject may be viewed in different ways.*« Pri *to view* dejanje traja, pri ošiniti s pogledom pa je kratko, zato ustreza *glance* ali *glimpse*. Pri ničvrednež m. *good-for-nothing*, za lubenica je bolje *water-melon* kot *melon*, pri pošev m. *awry*. Če velja za širokoustiti se — *to brag*, m. za širokoustnež — *braggart*, *bragger*. Za suhor je bolje *rusk* (Ox), ker je trd, prepečen, *biscuit* pa je navaden piškot.

Naprava pomeni najprej *device*, *contrivance*, *apparatus*. Če Slovenec uporablja »napravo«, najbrž nikoli ne misli s tem »delanje, početje, tvorjenje, stvaritev, izdelavo«, kar vse pomenita besedi *making* in *doing*, ravno tako ne more misliti na besedi »ureditev, razvrstitev«, to je *arrangement*, niti ne na »preureditev in prireditve«, to je *adaptation*; če pa misli »inštalacijo«, bo uporabil kar angleško *installation*. Zato bi v tem primeru moral veljati besedni red: *device*, *appliance*, *contrivance*, *apparatus*, potem šele *make*, *making*, *arrangement*; *equipment* tudi ni na mestu, ker je to oprema, oprava; zato so pri besedi naprava odveč: *doing*, *equipment*, *adaptation* in *installation*.

Pri ošaben bi ustrezalo *arrogant*, *supercilious*, *presumptuous*. Ošaben ni *self-assertive*, ker je takšen kdo, ki hoče uveljaviti sebe ali svoje pravice. Rumeneti ni *to turn yellow*, ker pomeni *to turn* naglo spremembo, rumeneti pa počasno. Pri besedah nazadnje, navsezadnje, končno, naposled pogrešam *eventually*. Za pomirjevalno sredstvo ima medicina strokovne izraze *sedative*, *calmative*, *calming agent*, ne pa *quieting draught*, zato je slednje odveč, sicer pa ni pomirjevalno sredstvo vedno pijača ali napoj, kot izraža »*draught*«. Za modrc ali nedrjak moderna Angležinja ne uporablja »*corset*«, temveč »*brassiere*«, moderna Američanka pa le »*bra*« (Ox: . . . *woman's underbodice to support breasts*).

Zakaj je pri džungla množina »*jungles*«, ko obstaja tudi v angleščini v ednini? Za kotlovec »*sediment*« nikakor ne ustreza, ker je to širok pojem — usedlina — pač pa je kotlovec — *scale* (po W: *scale: a hard incrustation as that often deposited inside a steam boiler*) in pa *fur* (Ox: *fur: crust of carbonate of lime in kettle!*). Pogrešam izraze: pri nameren — *deliberate*, pri namerno — *deliberately*, pri premisliti — *deliberate*, pri premišljevanje — *deliberation*, pri preudariti — *deliberate*; premišljenost ni *deliberation* (dejanje!), marveč *deliberatedness* (lastnost!). Kdor je kosmat, je poraščen z dlako — *hair* — torej je kosmat »*hairy*«, *rough* pa sodi na konec.

Biskvit ni po angleško *biscuit*, ker je to piškot ali »keks«, pač pa je biskvit *sponge-cake*. In narastek (nemški »Auflauf«) ni *sponge-cake*, niti ne *puff-paste*, ker je to krhko listnato pecivo (nemški *Blätterteig*), temveč samo *soufflé* ali *trifle*, piškot v ZDA pa je *cracker*.

Za srborit dati na prvo mesto *wanton* je tvegano, ker pomeni ta beseda tudi nespodoben, nemoralen, razuzdan. Če bi kdo prevedel »srborita deklica« n. pr. »*His daughter is a wanton girl*«, bi to kdo lahko razumel nápak. Zato bi sodila na prvo mesto prej vsaka druga inačica, n. pr. *playful*, *frollicsome*, *sportive*, *reckless* . . .

Pri škripec je za »biti v škripcih« *to be in great distress* odveč, ker pomeni slednje biti v hudi stiski, bedi ali revi ali pomanjkanju. Pri partizan m. *gue(r)illa*, ker pomeni to tudi gverilca (Ox). Časnikar ni *penman*, ker je to pisec in (am.) skladatelj. Za svečnik je *chandelier* odveč, ker je to danes le lesteneč. Zakaj stoji za praznovati *to leave off work*, ko je slednje stavkati?

Prebledeti pomeni spremeniti barvo, zato *to faint* (= omedleti) ni prav. Za prebojnost je *perforating* nápak, ker pomeni slednje dejanje, prebojnost pa je lastnost teles, torej bi bilo prav *perforatableness* ali *perforativeness*. Paberki niso *gleans*, temveč samo *gleanings*. Za židek velja, da je po fiziki n. pr. med bolj židek kot olje in to bolj židko ko voda, zato je židek samo *viscous*, ne pa *thin* (tenak) ne *weak* (šibek) ne *diluted* (razredčen)! Za žimnat je zaradi dvoumja *stuffed with hair* premalo, torej . . . *with horse-hair*.

Za deviza je *foreign bill* premalo, torej *foreign bill of exchange*. Za kukmak je *agaric* odveč, ker pomeni *agaric* različne glive (Ox: *agaric: mushroom, name of various fungi*). Za palčnik m. *mitt(en)*, ker *thumbstall* ščiti le palec (Ox). Za letalo je *airship* odveč, ker je to danes vodljivi zrakoplov in ne letalo. Pri angleških opisih

kakega dejanja včasih ni uporabljen prislov, kakor n. pr. za prigugati se stoji *to arrive staggering*, namesto *staggeringly*.

Pripraven pomeni uporaben, (pri)ročen, spreten, zato bi za reči ustrezalo *handy*, *convenient*, za človeka pa *competent*, *capable*, *apt*, *fit* ipd.; *ready* ne sodi sem, ker pomeni ta izraz pripravljen, náred, voljan; *clever* ne ustreza, saj pomeni to zlasti bister, bistroumen, pameten, v pomenu pripraven pa je že starina. *Skilled* ne ustreza, ker je to izučen, izurjen ipd., kar ne eno ne drugo ni pripraven, pač pa bi ustrezala beseda *skillful* (W: *Skilled implies the mastery of the details of an art, trade, or handicraft through practice*. Ox: *Ready: with preparations complete, in fit state, willing, apt, inclined*.) Za pripravljenost se zdi *eagerness*, *zeal* (= vnema) odveč, enako je odveč *membership* (= članstvo) za pripadništvo (W: *follower, adherent, partisan*).

Za desetak ali petak sta ustrezna izraza »a tenner« in »a fiver« krajša kot pa opisa v slovarju. Za gultiti bi bolje ko »to pore« (ki pomeni zatopiti se v, marljivo študirati, premišljevat) zadele slovenski smisel besede *grind*, *dudge*, *cram* ali *swot*. Hripe ni v Cerničevem zdravstvenem slovarju, je odveč. Pri priporočati stavek »present my compliments to Mrs. N.« pravzaprav pomeni pozdravite go. N., torej ne »priporočite me«.

Za lekarnar je bolj v rabi *druggist* kot *apothecary*. Noseča ni »with a child«, ker pomeni to z (nekim) otrokom, marveč je angl. reklo »with child«, brez člena. Za klistir je *injection* premalo, ker je *injection* širši pojem, zato je odveč in velja samo *enema*. Za sončnica je »helioscope« brez smisla (in pisava je narobe), ker je *helioscope* priprava za gledanje sonca; tudi *turnsole* (ali *heliotrope*!) pomeni razne rastline, ki baje obračajo cvet proti soncu, torej to ni strokovni izraz za sončnico. Za korito je *manger* odveč, ker pomeni to jasli (v hlevu za konje in govedo), ker nihče ne pravi, da jedo te živali v hlevu iz korita. Za jutranja halja ne reče Anglež »morning-gown«, čeprav ima Brockhausov slovar tudi *morning-gown* (Schlafrock), pač pa *dressing-gown* (Ox: *dressing-gown, worn while making toilet or in dishabille*) ali (za ženske) *peignoir*, a (am.) *wrapper*. Za pripreti kaj je *to pinch* (uščipniti) premalo, jasneje bi bilo: *to have (get) something caught by the door*.

Zadruga v današnji rabi je *zipper* (na oblačilih). Kombineža ni *combination*, temveč je *slip* (*combinations* v pl. pa pomeni ženske hlače skupno s srajco). Za hlače manjkajo pojasnilne besede, da se študent lahko spozna, torej *breeches* (jahalne), *knickerbockers* (hlamudračje); in moderne Angležinje imenujejo ženske hlačke *panties*, *pants* pa so v ZDA vrhnje in spodnje hlače. Gojzerji niso *mountaineering shoes*, temveč *boots*, ker so gojzerji visoki okovani čevlji, v Angliji pa so visoki čevlji *boots*, nizki pa *shoes*, a v ZDA so *shoes* visoki in nizki; za škorenj ustreza torej *high boot* ali *riding boot*, v ZDA pa *boot*. Za kopalke m. *bathing suit* in za metuljček (kravata) m. *bow*. Pri zanka m. beseda *ladder* (zanka v nogavici).

Pri napad ni za *fit* ne pojasnilne besede ne primera, ker bi se Slovenec lahko zmotil in napisal za »Sovražnik je začel z napadom.« — »The enemy began with a fit.« Nato bi Anglež vprašal »With a fit of what? Epilepsy?« Za velost in ovenelost bi sodil ustrezni samostalnik *witheredness*.

Ceprav pravi avtor v uvodnem navodilu, da navedeni stavki niso edino mogoč način izražanja, s čimer dopušča še drugačno izražanje in drugačne primere v angleščini, bom vendar v naslednjem navedel spisek nekaterih slovenskih gesel, pri katerih po mojem manjka še kak drug izraz ali primer. Tega ne storim zato, ker so meni drugi izrazi ali primeri bolj všeč (saj so okusi različni), marveč zato, ker so po mojem mnenju primeri, ki jih bom navedel, najmanj toliko vredni kakor tisti, ki so v slovarju, v mnogih primerih pa imajo večjo veljavo v današnji govorici, torej so bolj v »obtoku«, in bi zato eni kakor drugi spadali v slovar. Toda ne mislim, da bi se zaradi tega moral obseg nove izdaje povečati, ne, besede, ki jih navajam, naj bi zavzele tisti prostor v besednjaku, ki ga zavzemajo manj vredne, nepotrebne ali neustrezne besede. Zaradi kratkosti napišem poleg slovenske besede kar tisto angleško, ki bi sodila v slovar, po vrsti, kakor sem si besede zapisoval.

Zigosati — *brand*, dremati — *have a nap, take a nap, doze, drowse* (bolj ko *slumber*), psovati — *to call names*, biti židane volje — *to be in high spirits*, omarica — *cabinet*, jokav — *whining*, ihteti — *whimper*, dvigalo — (am.) *elevator*, rigati — *to eruct*, pehati se (iz želodca) — *to eruct, to belch, bonbon* (am.) *candy*, poneumniti — *stupefy*, sredstvo — *agent, medium* (v znanstvenem jeziku), ananas — *kind of apples* (ker imamo tudi jabolka s tem imenom), priplaziti se — *to crawl to*, slednji — *the latter* (izmed dveh, kot nasprotje za *former*), zadnji — *the latter* (kot v prejšnjem primeru), vštric — *abreast*, fižol v stročju — *string-beans*, baraba — *rascall, scoundrel*,

villain (ruffian je bolj surovina, pretepač), krohotati, grohotati se — *guffaw, laugh boisterously, kroatati — to revel, krokar — reveller, tako rekoč — as it were, zaponka — brooch, izsiliti — to blackmail (zelo v rabi), izsiljevalec — blackmailer, peščina — dune, links, petelin — (am.) rooster, mamilo — drug, dope, gorenje, izgorevanje — combustion, od — with (ker pravimo: *he died with hunger*), pripeti, speti — to tack (z žeblički ali z zasilnimi šivi), sladkorna sipa — *castor sugar, bilanca — balance sheet* (napisana), telovnik — (am.) *vest, tramvaj — (am.) street-car, vzdrževalnina — alimony, spakovati se — to grimace, klanec — (am.) grade, kopalke — bathing slip, blago — ware(s) (zlasti v sestavljenkah), ubijalec — killer, kolaček — short cake, short bread, (am.) *cooky, odred — commando, školjka (jedilna) — clam, m. gospodje — Messrs. (kot naziv za podjetje), oglar — charcoal burner (prej ko charcoal man), nožarstvo — cutlery, lisica — vixen, kopati (koga v hiši) — to bath, na krovu (na, v ladji) — on board (a) ship, guba — crease (na hlačah), od sramu (tudi) — with shame.***

Pisac je zasmehljivo, zato je bolj *scribbler* ko *writer*. Pri pražiti je *to fry* odveč, ker je to cvreti ali peči na masti (olju) v posodi. Za prezebati je »*to shiver with cold*« prehud, kajti če človeka zebe, še ne drgeče od mraza. Za »na trgu« mora biti in *the market, ne at ...* Simpatičen je pri nas zlasti prikupen, torej ne ustreza *sympathetic(al)* (= sočustvujoč), pač pa *good-looking* ali *pleasant(-looking)*. Za brlog je *kennel* nápak (saj pomeni samostalnik *kennel* le pasjo hišico in cestni jarek, žleb). Od kdaj je godec po angleško »*violin-player*«, torej violinist? Če bi bilo to res, bi lahko nastal tale pogovor: »*What's your son?*« — »*A violin-player.*« — »*Does he play the first or second violin?*« — »*Neither. The bugle!*«

Pri marsikaterem geslu je, kot sem že navedel, obilo, skoraj preveč pomenov, inae ali uporabnih primerov. N. pr. pri besedi »kabinet« so kar trije primeri («nov kabinet je bil sestavljen, kriza kabineta, seja kabineta»), ki se bistveno ne razlikujejo, zato bi eden zadoščal. Podobno je tudi pri predlogu »pri«. Za uporabo tega predloga navaja slovar kar pet primerov: 1. Kako dolgo boste ostali pri nas — *How long shall you stay with us?* 2. Ta učitelj je priljubljen pri učencih — *This teacher is a favourite with his pupils.* 3. Pri kom se učite — *With whom do you take lessons ...* 4. Pri kom stanujete ... — *With whom do you live ...* 5. ...spati pri odprtih oknih — *to sleep with the windows open.* Student, ki se uči angleščine, mora že znati nekaj slovnice in mu ni treba kar pet podobnih primerov, saj bi mu dva ali trije, če je že neroden, zadoščali. Toda podobne uporabe istega predloga je dobiti še pri glagolih samih, ki se vežejo s »pri« oziroma angl. z »with«, kakor »prebiva pri ...«, »stanuje pri ...« in »živi pri ...«, kar je seveda prav. Nekaterе besede so uporabljene v dveh, treh ali več stavkih, ki ne kažejo posebno različne uporabe, druge pa nimajo niti enega primera, ki bi bil lahko potreben. Primer: govornica — *rumour, report, talk; idiom, dialect. Rumour* je uporabljena v štirih stavkih, *report* v dveh, *talk* pa nima uporabe. Ali izbira: *choice, selection; assortment, alternative, option.* Za *choice* sta dva primera, *assortment, alternative* in *option* imajo po en primer, *selection* nima uporabnega primera, pač pa so med zgledi uporabe besed, ki jih za geslom sploh ni, v tem primeru *choosing* in *collection*. V takih primerih mora uporabnik najprej poiskati pomen besed *choosing* ali *collection*, če ju še ne pozna, nato se vrne k besedi izbira in se šele lahko odloči za uporabo enega ali drugega. Podobno je z angleškimi besedami za »sredstvo«. Mar ne bi kazalo zmanjšati število nepotrebnih primerov, a njihov prostor uporabiti za potrebne primere druge?

Pojasnilne besede manjkajo marsikje, n. pr. pri zliti, kajti *to pour* velja le za tekočino, *to melt together, to cast, to alloy* pa velja za trdne snovi. Ali: za jedro piše *kernel, stone, core, heart* in *pith*. *Kernel* je pečka v orehu, lešniku, koščici (slive ipd.), pečka v jabolku in hruški pa je — *pip!* Pri *pith* manjka tudi oznaka (fig.). *Stone* je v tem primeru odveč, ker je jedro v koščici (*kernel*). Zaradi primerjave sem poiskal slovenskemu »jedru« ustrezno nemško besedo »Kern« v Junkerovem nemško-francoskem slovarju (ki je znatno manjši in ima le 496 strani), pa sem dobil ustrežna nemška pojasnila pred francoskimi pomeni: Kern noyau; (Apfel-, Birnen-, Weinbeeren-) pépin; (Kirsch-) noyau; (Nuss-) amande; (Kürbis-, Melonen-) graine; fig. (Innerstes) coeur; (Gehalt) substance itd.!

Pri sankati se manjka *to sledge*, ki je med *to sled, to sledge* in *to sleigh* najbolj v rabi; izraz *to coast* je značilen amerikanizem (ZDA in Kanada) in bi moral biti označen z (am.); *luge* pomeni kratke sani, ki se uporabljajo v Švici (Ox), in sankati se s takimi sanmi; meni se zdi beseda odveč. Za primerjavo naj navedem, kako pojasnjuje Langenscheidtov slovar »sani« — *sledge*; (zlasti konjske) *sleigh*, (zlasti to-

vorne) sled; (za sankanje) tobogan. Pri takšnih pojasnilih uporabnik nedvomno najde pravi izraz. Prav tako manjkajo pojasnilne besede pri angleških za pojme dišava, obrežen, obalen, obseči in drugod.

Pri napačen bi se stavek »it wouldn't be bad if we try it« moral po slovnici glasiti »... if we tried it« ali pa »it won't be bad, if we try it«.

Pri Beli krajini je verjetno tiskovna napaka, ker se prav piše *White Carniola*, ne pa *Cariniola*. Pri Holandec mora biti *Dutchman*, ker samo *Dutch* pomeni holandski, za Hrvat pa velja tudi *Croatian*. Islandec in islandski se piše s s, ne pa z z, kot je v slovarju. Rena je angleški Rhine, ne pa Rhein, kar je nemško.

Kako marsikje manjka označitev, da je izraz amerikanizem, kažejo n. pr. tile primeri: za srednja šola in srednješolski — high school m. (am.), of a high school m. (am.), pri golica — blank m. (am.), pri cirkularka — buzz saw m. (am.), pri škorenj — boot m. (am.), pri uvodnik — editorial m. (am.), pri les (stavbni) — lumber m. (am.) in drugje.

Pregovore lahko marsikdo uporablja, dvomim pa, ali je potrebno, da so zadaj in pri geslih. Tako je n. pr. sedem pregovorov kar na treh krajih (!), n. pr. »Sloga jači, nesloga tlači« pod geslom sloga, pod geslom nesloga in še zadaj. »Stara ljubezen ne zarjavi« je pod geslom ljubezen, pod geslom rjaveti in še zadaj. Nekateri pregovori so po dvakrat v slovarju. Mislim, da bi zadoščali samo ob koncu slovarja.

Žal je v slovarju tudi nekaj tiskovnih napak, zlasti manjkajo vejice, vezaji ali pa so sestavljenke pisane skupaj namesto narazen.

Vsekakor drži, da terja sestavljanje takega slovarja mnogo truda, mnogo dela, zato ni prav nič čudno, če so tu in tam v njem pomanjkljivosti. Vse navedeno pa mu seveda na splošno ne manjša ne vrednosti ne uporabnosti, tako da bo dobro služil svojemu namenu pri vseh, ki slovar takšne vrste potrebujejo.

August Petrišič

Zapiski

ALS — DAVČA — TAVČAR

Menim, da je rodbinsko ime Tavčar tesno povezano s toponimom Davča. Zgodovinski zapiski so »in der Alls« in »zum Bach Dauza«. Že Ramovš je pravilno pokazal na izhodiščno obliko, kasneje pa sem s primerjalnim gradivom dokazal, da gre za germansko ime *alisa (olša, jelša), ki je zelo pogosto v nemških krajevnih imenih, ne pa morda za romanski izvor. Slovenska oblika je lahko nastala na osnovi internih slov. jezikovnih zakonov (l > l > u, s = š > š > č analogično po krajevnih imenih na -če; d pa je ostanek nemškega člena, ki se je neločljivo združil z imenom).

Kolonizatorji Selške doline so bili Nemci iz okolice Innichena v Pustriški dolini, na kar kažejo tudi rodbinska, ledinska in krajevna imena v območju nekdanjih freisinških posestev, n. pr. Intihar, krajevno ime Vinharje, 1291 apud Indicherios, 1584 Intichari ipd. V vzhodnotirolskem narečju, ki se je v starejši obliki ohranilo v nemško-selškem govoru, se je prvotni kratki a izgovarjal kot odprti o s tendenco po diftongizaciji — ao, au (a je zamolkli a). Sorški nemški l pa je — kakor vzhodnotirolski l nasploh — zvenel po velarnih samoglasnikih bolj ali manj velarno ter bil podoben slov. l (po Lessiaku je sorški l »u-haltig«). Tako je bila fonetična oblika današnjega slov. Davča izoblikovana pravzaprav že v nemško-sorškem govoru: d'als = doš, dauš > dauš. Iz Davča izpeljano je nem. daučer (kot Wien — Wiener), »tisti, ki je iz Davče«. Dental d v vzglasju se je v nemško-selškem govoru izgovarjal kot nezveneči ali polzveneči t — torej taučer.

O imenu Tavčar, ki je prvič izpričano v županiji Oselnica leta 1568, je bilo postavljenih dvoje nasprotujočih si mnenj: Blaznik trdi, da pomeni Tavčar »dosenec iz Davče«, Dolenec pa, da je Tavčar nastalo iz »Deutscher«. Branko Berčič je prevzel Dolencevo tolmačenje, navajajoč kot potrdilo, da je bilo ime Tavčar razširjeno v Selški in Poljanski dolini ter tudi drugod še pred kolonizacijo Davče (pred letom 1560) in da kaže antropološki oert Ivana Tavčarja »Retoromanom, Tirolcem in nekaterim drugim alpskim plemenom slične črte«. Tavčar naj bi bilo po njem »poimenovanje za tujca, nedomačina Nemca« s Koroškega ali pa s Tolminskega.

Sodim, da Berčičevi argumenti ne drže. Nemška oblika »in der allss« kot izhodiščna fonetična oblika za slov. Davče je izkazana v tem prostoru že 1500 in 1515, resda kot vodno ime, ki pa je lahko imelo paralelno ledinsko ime. Na slovenskem ozemlju je bilo verjetno več zaselkov z imenom Als, ki je lahko dalo slov. Davče, prim. 1398 ze Als > Avče ob Soči. Iz ledinskega imena pa je lahko nastalo rodbinsko na enakišni osnovi kakor iz krajevnega, torej že pred 1560. Ako so Ivana Tavčarja odlikovale Tirolcem podobne črte, to nikakor ne govori proti imenu Tavčar iz Davča (pred 1560), ker je dokazano, da so bili kolonizatorji Selške doline po rodu zares iz vzhodne Tirolske (Pustertal). Kaj pa glasoslovni zakoni? Vse oblike imena Tavčar kažejo v starih zapisih dosledno artikulacijo -au-. Novonemški pridevnik deutsch se je razvil iz starovisokonem. diutisc, kar dá srednjevisokonem. diutsch (izgov. düts), katerega dolgi preglášeni u se še v srednjem veku spremeni v eu (izgov. oe). V nemško-selškem govoru zveni stari etimološki iu kot ai, bolj natanko äe, deutsch torej taitš, täetš nikoli pa tautš. Ista izgovarjava je veljala tudi v Nemškem rutu, prim. deutsche Leute = täetšn läete. Diftong au je nemško-selškemu govoru sicer znan, a se izgovarja različno: kot äo (iz stvn. dolgega u), kot ao, au (iz kratkega a), ali pa je tujeja izvora. Vsi glasoslovni zakoni nemškega jezika govore proti podmeni, da bi bilo tavčar isto kakor deutscher. Tudi substitucijski zakoni kažejo, da se tuj glas navadno substituirá z najbližjim domačim glasom, slov. substitucija besede deutscher je lahko le tojčer, taečer, tajčer, nikoli pa taučer.

Potemtakem Blaznikova trditev ne samo, da ne izgubi svoje veljave, ampak je — podprta z zgodovinskimi, etnološkimi in glasoslovnimi podatki — edina mogoča trditev. Tavčar je torej izpeljanka iz ledinskega ali krajevnega imena Davča, nem. Dautscher, kar dá v nemško-selškem govoru Täotšer, Tautšer, pomeni pa »tisti, ki je iz Davče«.

Dušan Ludvik

MORITZ ZMUEGG

V Velikovcu je tiskarna, lastnik je Moritz Zmuegg. Pri tem imenu je zanimivo nekoliko premisliti, kako se na Koroškem spreminjajo slovenska imena. Na Koroškem so hišna in rodbinska imena Smuk. Torej čisto slovensko ime. Prav lahko je Smuk spremeniti v Zmuk. Potem v Zmuck in v Zmug. In v Zmuegg. Zmuegg je nastalo torej iz slovenskega Smuk.

Podobno je z imenom Guetz. Od kod je to ime? Rodbinsko ime Kos izgovarjajo v nekaterih delih slov. Koroške tako, da je slišati Kus. To potem pišejo kot Kues ali Kuess ali Guess. In potem se še ta ss spremeni v tz, pa imamo Guetz. Guetz torej ni nič drugega kakor slovenski Kos.

Okrog Tržiča na Gorenjskem je precej Ahačičev. Če pride tak Ahačič na Koroško, kjer sicer ni Ahačičev, pa se spremeni slovenski Ahačič (6 črk) v Achatschitsch (13 črk)! Podobno je z Zupančiči in Župančiči. Na Koroškem se spremeni slovenski Zupančič (8 črk) v Suppantchitsch (15 črk). Tudi solčavski Ožepi pridejo na Koroško in se ondi naselijo. In že se premeni slovenski Ožep v Oschepp. Pipan se spremeni v Pippan.

Med Nemci na Koroškem je ime Sommeregger; dalje Sannegger; dalje Granig, Schader. Po vsej verjetnosti so ta imena nastala iz: Smrekar, Zadnikar, Gradnik, Sadar. Zlepnik se spremeni na Koroškem v Schleppnik ali Schlepplnig (z enim ali pa z dvema g). Zerjav se spremeni v Schériau. Slovenski Kovač se na Koroškem spremeni v Kówatsch. Slišal sem nekoč Nemce, ki so se posmehovali pravilnemu naglašanju lastnega imena Kováč. Gonili so med smehom: Quatsch, Quatsch, Quatsch.

Završnik se spremeni na Koroškem v Säuerschnig. Kakor da bi ime prišlo od nemške besede: sauer (kislo). Krivic se spremeni v Krebitz; Božič v Woschitz; Matevžič v Mateuschitz (izg. matojšic). Zorko se spremeni v Sorgo, kakor da bi ime prišlo od nemške besede: die Sorge (skrb). Javornik se spremeni v Auernig; Bogataj v Wógatei; Dolinar se spremeni v Döllinger; Dolnik v Dullnig; Počivalnik v Pozewaunig; Oprešnik v Opriessnig in Apriessnig; Posavc v Pósauszt; Hribernik v Kniebernik; Klančnik v Glantschnig; Vinčnik v Wintschnig; Pečnik v Pietschnig, ki se izgovarja pičnik, ali v Petschnig in Petschenig. Cvek se spremeni v Zuegg.

Hišno ime Kočmár (isto kot Krčmar) se spremeni v Gotschmar. Ob narodni meji je hišno ime Goričnik. Slovenci še pravijo Goričnik, Nemci pa Gritzer. Hišno ime Potočnik so Nemci spremenili v Petutschnig; Malinik v Malojnik; Vodovnik v Vódelnig itd.

Zamejski Slovenec

DRUGI JUGOSLOVANSKI SLAVISTIČNI KONGRES

V dneh od 23. do 27. septembra 1959 je bil drugi jugoslovanski slavistični kongres v Zagrebu. Veliko udeležencev poleg določenih delegatov iz vseh slavističnih društev v državi je pokazalo, kako močno je zanimanje za slavistična vprašanja.

Po slovesnem začetku kongresa je predsednik prof. dr. Hraste poročal o slavističnem delu od prvega ohridskega kongresa dalje. Leta 1957 je bil slovanski kongres slavistov v Beogradu. Delo srbskih in hrvatskih slavistov se je koncentriralo predvsem okrog enotnega pravopisa, republike so izdajale znanstvene slavistične revije, slavistične pedagoške časopise, izdaje klasikov, šolske izdaje, fakultetne zbornike itd. Slavisti so sodelovali na onomastičnem kongresu, vsak avgust so prirejali seminarje za tuje slaviste.

Tajnik prof. dr. Jonke je spregovoril o poslovanju društva in predlagal, da se delo kongresa razdeli po sekcijah: dopoldne plenarni sestanki, popoldne pa delo jezikoslovne, literarnozgodovinske sekcije in sekcije za jezikovna in literarno zgodovinska pedagoška vprašanja. Čas za referate je bil zelo omejen, saj so imeli referenti največ petnajst minut časa za svoja izvajanja.

Referati na plenarnih sestankih so obravnavali tri glavna vprašanja: 1. novi pravopis, 2. književnost in njene naloge, 3. pouk po novem učnem načrtu v višjih razredih osemletk in v gimnaziji.

O pomenu in načinu izvedbe novega srbsko-hrvatskega pravopisa je govoril dr. Ljudevit Jonke, o izenačenju slovničnih pojmov zagrebške in beogradske lingvistične šole pa dr. Sreten Živković. Novi pravopis je kolektivno delo, pri njem so sodelovali najvažnejši srbski in hrvatski slovničarji, pisatelji in drugi kulturni delavci. Osnova novosadskega načrta je enakopravnost cirilice in latinice, ekavščine in ijekavščine.

Dr. Ivo Frangeš (Zagreb) je govoril o stanju naše znanosti, o književnosti in njenih današnjih nalogah. Prikazal je razvoj naše literarne zgodovine od zbiranja gradiva do sociološke ocene dela in do estetske, filozofske, psihološke in filološke analize, za kar je potrebno institutsko delo, in sicer koordinacija literarnega zgodovinarja, lingvisti, filozofa, psihologa in ekonomista. Ustavil se je ob vprašanju, ali lahko delo strokovnjakov na tako majhnem teritoriju, kot je naš, obogati svetovno znanost z rezultati, ki jih lahko dosežemo samo mi.

V bogati diskusiji ob Frangeševem referatu so poudarjali, da mora sodobni znanstvenik pojmovati literarno zgodovino sintetično na marksistično znanstveni osnovi, dialektično povezovati metode; jezik ni več samo sredstvo za komunikacijo, ampak tudi material za obdelavo, literarni zgodovinar ni samo opazovalec, ampak tudi uživalec. Dr. Fran Petre je v diskusiji govoril o stanju literarne zgodovine v Sloveniji po osvoboditvi. Kidrič se je omejil predvsem na zbiranje dokumentov, Prijatelj je načel estetsko analizo, vendar je njegovo delo šele pripravljalno. Od romantike dalje nimamo sinteze. Marksistični znanstveni publicisti so obdelali družbene probleme, zgodovinarji tega niso napravili, zato mora slavist še vedno zbirati material, literarna zgodovina zato zaostaja za literaturo. Potrebno je večje sodelovanje v jugoslovanskem merilu in modernejša pot — upoštevanje umetniške in idejne vrednosti dela, psihologije, iskanje metode po modernejših vidikih.

O pouku materinega jezika in književnosti ob novem učnem načrtu v osnovni šoli je govoril Đorđe Bajić (Novi Sad), o pouku jezika in književnosti v višjih razredih osnovne šole ob novem učnem načrtu pa Boris Boškovski (Skopje). Oba referenta sta razpravljala o vsebini in nalogah novega učnega načrta. Prikazovala sta mesto in pomen materinskega jezika v novi šoli, nastajanje učnega načrta, upoštevanje estetike in psihologije, spremembe v metodah dela.

Koreferat (Marija Jamar) je poročal o slovenskem kolektivnem delu praktikov, strokovnjakov iz zavoda za proučevanje šolstva, profesorjev z raznih učiteljskih pri učnem načrtu za višje razrede osemletk in o pripravljanju učiteljsčnikov za pouk v višjih razredih.

V diskusiji so ugotavljali, da je pouk v osnovnih šolah napravil korak naprej, v srednjih pa dva koraka nazaj. Potrebne pa so posebne knjige za učitelje, novi učbeniki, metodika za pouk v višjih razredih.

O pouku srbohrvatskega jezika v višjih razredih osemletk v Makedoniji in Sloveniji sta poročala Boris Boškovski in Zvonko Skandali.

O pouku jezika in književnosti v gimnazijah v zvezi z novim učnim načrtom je govoril Mirko Pavlovski (Skopje), o nekaterih osnovnih vprašanjih pri pouku

jezika in književnosti v zvezi z reformo gimnazije pa Franjo Grčević (Zagreb). Pavlovski je poročal o lepih rezultatih učenja po novem učnem načrtu v 1. razredu eksperimentalne gimnazije v Skopju in omenil nov način slovnicega pouka brez sistematike.

Prof. Grčević je govoril o različnih skrajnostih pri pouku jezika in književnosti, o zanemarjanju estetike, poudarjanju sociološke strani in obratno, o golem poglobljanju v formo ter o kombiniranju prve in druge metode. Po njegovi lastni konceptiji iz skušnje poučevanja na eksperimentalni gimnaziji v Zagrebu naj bi pouk literarne zgodovine slonel na najboljših delih iz domače in tuje književnosti, gradivo naj bi bilo razporejeno kronološko po pisateljih, učence naj bi predvsem uvajali v literarno umetnino, obravnavali sodobne teme o književnosti in diskutirali o določenih temah. Literarno teorijo naj bi poučevali ob tekstih v vseh razredih kot pomagalo za razumevanje teksta. V prvem razredu uvajamo učence k pristopu in k branju teksta. Osnova vsega naj bo literarno delo kot celota in kot živ organizem, na odlomkih pa analiziramo značilnosti. Potrebno je več poglobljanja v študij jezika.

V diskusiji so ugotavljali, da je študij jezika na gimnazijah zanemarjen, da se mu profesorji izogibajo in da je sistematično učenje jezika nujno (dr. Vuković); potrebna je metodika za nov način pouka materinega jezika v gimnazijah in sprememba učnega načrta za univerze, ki naj bi usposabljale profesorje za nove naloge (Čubelić), učni načrt je treba razbremeniti, ohraniti le najboljša dela, postaviti smoter, konkretiziranje načrta pa prepustiti profesorju; nujen je historičen razvoj in enotnost literarne zgodovine in literarne teorije; za vsak razred določimo, kaj je literarnozgodovinsko važno in kaj je v snovi najlepše za estetsko analizo (Đaković, Niš).

V diskusiji so govorili tudi o preobremenjenosti srednješolskih profesorjev in pozivali univerzitetne profesorje k sodelovanju s podeželjem.

Referati v sekciji za *književnost* so govorili: 1. o izledkih in novostih in starejši jugoslovanski književnosti, 2. o romantiki, 3. o sodobni književnosti, 4. o drugih slovanskih književnostih in njihovem odzivu pri nas.

Dr. Josip Badalić (Zagreb) je govoril o prvih glagolskih in cirilskih tiskih ter o tiskih v bosančici in gotici, poudarjal demokratični element v namenu, govoriti ljudstvu v domačem jeziku. Omenjal je znamenite Trubarjeve besede o revščini slovenskega jezika in želji, povzdigniti s knjigo kulturno raven ljudstva.

Dr. Franjo Švelec (Zadar) je razpravljal o Fotesovi predelavi Držičevih komedij Dundo Maroje in Skup za dubrovniške letne igre. Omenil je značilnosti predelave, dodatke, pretvorbo likov in spremembo situacij. Ugotovil je, da je Fotes uničil ritmični tok komedije in odvzel Držiću tisto, po čemer se razlikuje od renesančnih pisateljev.

V diskusiji je večina soglašala z izvajanji dr. Švelca, ugotavljali so, da je Fotes pokvaril dubrovniški melodiozni jezik, in zahtevali, da se sestavi odbor, ki bo stare pisce obvaroval pred takimi popačenji.

Dalje so govorili: Ljubomir Maštrović (Zadar) o avtorju Hvarkinje in vplivih na njegovo delo; dr. Miroslav Pantić (Beograd) o izdaji II. dela Bogišićevega zbornika srbsko-hrvatskih ljudskih pesmi; dr. Salko Nazečić (Sarajevo) o romantiki in njenih posebnostih v srbski in hrvatski književnosti. Značilno za srbske romantike je, da so odkrito spregovorili o človeku, poleg romantičnih elementov so v njihovih delih tudi realistične črte, tako boj za narodnost in boj zoper cerkev. Pri Hrvatih pa je to doba za enotni knjižni jezik, kar čutimo tudi v njihovih težavah pri izražanju.

Dr. Aleksander Flaker (Zagreb) je govoril o značilnostih romantičnega sloga. Ugotavljal je, da se kaže v rušenju form razkroj tedanje družbe in njenih temeljev, nasprotno pa odgovarja realizmu stabilizacija družbe.

Dr. Velibor Gligorić (Beograd) je prikazal razvoj romana v novi srbski književnosti. Za mejnik novega razdobja v srbskem književnem ustvarjanju je postavil Stankovićevo Nečisto kri zaradi pisateljevega pogumnega pogleda v človekovo notranjost. Za sodobne pisatelje je po njegovem mnenju značilno, da so sodelovali pri pripravah za našo revolucijo ali pa so bili sami aktivni bojevniki v revoluciji. Sodobni srbski roman se je ločil od sentimentalnosti, v zadnjih letih prikazuje meščanski svet, v glavnem notranji svet, v delo vnaša filozofijo in psihologijo. Pisatelji se odrekajo shemam in teže k iskanju umetniške resnice.

Dimitar Mitrev (Skopje) je govoril o problemu realizma in modernizma v razvoju književnosti do najnovejšega časa.

Iz drugih slovanskih književnosti sta bila dva referata o Dostojevskem: dr. Bratko Kreft (Ljubljana) je imel referat o romanu Dostojevskega »Besi« in o revolucionarnem gibanju šestdesetih let, dr. Milosav Babović (Beograd) pa je navedel bibliografijo objav o Dostojevskem pri Srbih do njegove smrti.

Aleksandar Spasov (Skopje) je govoril o Rajku Žinžifovu in slovanskih književnostih, o vplivu slovanskih književnosti nanj in njegovih prevodih iz slovanskih književnosti, prof. Živanović pa o diplomatskih odnosih med Srbijo in poljsko emigrantsko vlado v štiridesetih letih 19. stoletja v srbski književnosti.

Ob zaključku kongresnega dela je pozdravil udeležence kongresa dr. Miloš Žanko, član izvršnega sveta in predsednik sveta za kulturo in znanost LR Hrvatske. Poudaril je, kako važen je pouk materinskega jezika in književnosti za oblikovanje osebnosti mladih državljanov. Pri široki tehnični in delovni vzgoji ne smemo pozabljati na vzgojo v smislu socialističnega humanizma, o čemer govori program ZKJ in splošni zakon o šolstvu.

Slavisti bi se morali odločneje zavzeti za pouk materinskega jezika in književnosti na vseh šolah, posebno pa na strokovnih. V tehnično zelo razvitih državah pretežno nevarnost, da tehnika negativno vpliva na vzgojo človeka. Pri nas pa človek ni zgolj delovna moč, ampak je tudi upravljavec, ki mora biti kulturno in humanistično zelo vzgojen.

Ni toliko važno, koliko snovi je v učnem načrtu, mnogo važnejše je, kako bo učitelj snov prenašal na učence, da jo bodo vzljubili. Slavistična društva, zavodi za proučevanje šolstva in učitelji se morajo skupno boriti za kvalitetno delo in pravilno prenašanje snovi iz materinskega jezika in književnosti na najmlajšo generacijo.

Kongres je sprejel sklepe z glavnimi problemi iz referatov in diskusije.

Med drugim je izrekel priznanje pravopisni komisiji in poudaril, naj učitelji z ljubeznijo uvedejo pravila v šole; pri reformi šolstva naj sodelujejo posamezniki pa tudi vse ustanove od univerze do osemletne osnovne šole; za pouk materinskega jezika naj učni načrti vnesejo dovolj učnih ur; slavistična društva naj pomagajo pri metodični izobrazbi na učiteljskih; med učnimi načrti posameznih republik naj ne bo bistvenih razlik; šola naj se ne uklanja modernističnim problemom, odstrani pa naj iz učnih načrtov nekoristni historicizem; potrebni so novi učbeniki od osnovnih šol do univerz; strokovni termini naj se izenačijo; organizira naj se kolektivno znanstveno delo, da ne bomo izgubljali moči za prav isto delo; kolektivno naj se sestavi zgodovina jugoslovanske književnosti in jugoslovanski dialektološki atlas; slavistična društva naj sodelujejo med seboj; potrebno je povečanje slavističnega kadra in obširnejše štipendiranje. Na univerzah naj se obravnavajo sodobna književnost in moderne struje.

Delo drugega slavističnega kongresa je bilo posvečeno 40-letnici KPJ.

Za novega predsednika Saveza slavističnih društev Jugoslavije je bil izbran dr. Bratko Kreft, za tajnika dr. France Bezljaj, za blagajnika dr. Tine Logar.

Novi predsednik dr. Bratko Kreft se je zahvalil udeležencem v slovenskem, srbohrvatskem in makedonskem jeziku ter jih povabil k čim večji udeležbi na tretjem kongresu, ki bo leta 1961 v Ljubljani.

Marija Jamar

Lingvistična sekcija letošnjega kongresa je bila glede na referate številčno najmočnejše zastopana. Svoje delo je razvijala v več smereh. Središče je bila dialektologija, z njo v zvezi vprašanja dialektoloških atlasov, dalje knjižni jezik in pravopis, manj pa problemi sintaktičnih raziskavanj. Referati z ožjo lingvistično problematiko niso bili predmet diskusij, ki so ob centralnih vprašanjih dosegle dostojno višino.

Prvi je s svojim referatom »Opšteslovenski i jugoslovenski dialektološki atlas« nastopil dr. Belić, orisal historiat lingvističnih atlasov nasploh in se ustavil ob problematiki dela za srbski lingvistični atlas, ki ga pripravlja njihova akademija. Načrt je zasnovan razmeroma široko. Dialektološko gradivo bo natančno zbrano po skrbno pripravljenih vprašalnicah, ki so jih sestavili priznani strokovnjaki in dialektologi beograjske lingvistične šole; obsegajo fonetiko, morfologijo, akcent, sintakso in besedni zaklad. Delo je treba pospešiti posebno še zaradi izdaje splošnega slovanskega lingvističnega atlasa, ki ga pripravlja prof. Avanesov v Moskvi, v katerem bodo zastopani tudi južnoslovanski dialekti, seveda v veliko manjšem obsegu. Koreferat dr. Logarja je pokazal, kakšno je stanje lingvističnega atlasa pri Slovenih. Atlas bo zajemal fonetiko slovenskih dialektov in vsakdanji besedni zaklad. Približno dve tretjini dela je že opravljenega in na podlagi zbranega gradiva so bile izvedene že številne korekture glede na razsežnost in meje posameznih dialektov; pri tej do danes najpodrobnejši raziskavi slovenskega jezika so bila odkrita številna

nova dejstva s področja fonetike, oblikoslovja itd. Zagrebški lingvisti še nimajo za izdelavo lingvističnega atlasa dokončnega načrta. Zbirali so čakavski in kajkavski jezikovni material, a še vedno ni rešeno vprašanje, v kakšnem obsegu naj zasnujejo svoj atlas. Odločitve nihajo ob pomislekih, ali nabrano gradivo uporabiti za atlaste dialektičnih območij ali zasnovati širši južnoslovanski ali samo srbohrvaški lingvistični atlas. V diskusijah so poudarjali, da je realizacija lingvističnih atlasov nujna zaradi zamiranja dialektov, in predlog o ustanovitvi jugoslovanskega dialektološkega centra, ki bo ta vprašanja reševal, je bil soglasno sprejet. Da so dialektološke raziskave pomembne tudi za reševanje problemov sodobnega knjižnega jezika, za sestavo slovarjev, pravopisa itd., o tem so se vsi diskutanti strinjali. Bolj bo treba upoštevati onomastiko, ki osvetljuje številne probleme, in posvečati več pozornosti frazeologiji in sinonimiki tako ljudskega kot pogovornega jezika. Iz področja dialektologije so bili še na programu specialnejši referati. Referat dr. Hrasteja »Metodologija ispitivanja naših dijalekata« nas je seznanil z načinom dialektološkega dela na terenu in o potrebnih pripravah. Dr. Logar je v referatu o govorih Bele krajine pojasnil zvezo severnih belokranjskih govorov z dolenjščino in pokazal na nekatere samostojne belokranjske razvoje. Referent Vesna Jakić-Cesarić iz Zadra je predlagala nekaj korektur v poimenovanju čakavskih govorov, v katerih je odkrila zanimive akcentološke pojave. Nekatere posebnosti o načinu uporabe glagolskih časov v bosenskih govorih je ob referatu prof. Stevanovića nakazal dr. Brozović. V svojem referatu »O važnosti baltičkih jezika za slavistiko osobito za našu dialektologiju« je poudarjal potrebo študija baltistike pri nas. Ker tudi v svojem jeziku poznamo intonacije, nam je baltsčina bližja kot drugim narodom.

O sodobnem knjižnem jeziku, tako srbohrvaškem kot makedonskem, je bilo več referatov, ki so dobili v diskusijah obširna dopolnila. Najširše je zjel problematiko referat prof. Vukovića, z modernejših vidikov na knjižni jezik ga je dopolnil dr. Vince. Problem srbohrvaškega knjižnega jezika predstavlja raba številnih neživih gramatičnih kategorij, navezana na tradicionalnost in regionalnost. Potrebe današnje znanosti in kulture zahtevajo razmah, zato nikakor ne smemo vztrajati na Vukovih normah knjižnega jezika. Današnje živo jezikovno stanje je treba registrirati v novi normativni gramatiki.

V tesni zvezi z vprašanjem knjižnega jezika je tudi vprašanje pravopisa. Potek dela za nov pravopis in njegove težnje nam je v svojem referatu predstavil dr. Jonke. Prvič v zgodovini bo pravopis srbohrvaškega jezika enoten (do danes sta v veljavi Beličev srbski in Boraničev hrvaški pravopis). V delu zanj se je povežalo 11 strokovnjakov in književnikov (Beograd, Novi sad, Zagreb), ki so s svojimi načrti seznanjali javnost in pri izdaji upoštevali vse upravljene pripombe posameznikov. Aspekt pravopisa na jezik je širok, kar je nujno zaradi vseh raznolikosti jezikovnega izražanja, ki se kažejo na obsežnem jezikovnem teritoriju. S tem v zvezi je dovoljena raba številnih jezikovnih dublet itd. Načelni zaključki obsegajo 8 točk, n. pr. o enakopravnosti ekavskega in ijekavskega izgovora, o enakopravnosti cirilice in latinice, o enotnosti srbohrvaškega knjižnega jezika, o nujnosti enotne znanstvene terminologije itd. Še posebej o terminologiji zagrebške in beograjske lingvistične šole je predaval dr. Živković.

Referat prof. Bezlaja o nalogah slovenske lingvistike je pokazal, da je naše delo šele v začetkih. Čakajo nas dela, ki jim posameznik ne more več biti kos, ampak samo dobro organiziran kolektiv. Potrebni sta nam nova normativna in historična slovnica, sestaviti je treba slovarje narečnih okolišev, etimološki slovar, raziskati moramo izrazni fond historičnih jezikovnih obdobij itd. Za vse to nam manjka potrebnih strokovnjakov. Na izvajanju prof. Bezlaja je navezala svoj referat asist. Breda Pogorelec. Govorila je o začetnih raziskavah slovenske sintakse, osvetlila historično in današnje stanje ter pokazala, kako je treba danes pojmovati in raziskovati sintakso. Treba je pripomniti, da vsa slovenistična lingvistična problematika ni vzbudila diskusije, razen pri dialektologiji, kjer se je problemov slovenske dialektologije dotaknil dr. Ivić. Specialno področje iz sintakse je zajemalo predavanje dr. Stevanovića »Suština sintakse glagolskih vremena«, ki je izzvalo živahno diskusijo ob problemu modalnosti futura in v vprašanju sintaktičnih kategorij glagola. Ponovno je bila obravnavana strukturalistična metoda, ki jo je že ob svojem sintetičnem referatu »Rezultati i strujanja u slavistici u svetlu IV. medjunarodnog kongresa slavista«, pojasnil dr. Ivić. Pokazalo se je, da si mlajši znanstveniki obetajo več strokovnih rezultatov od nove lingvistične metode in struje, ki se je zelo razmahnila in je bila že na moskovskem kongresu predmet ostrih debat.

Tinka Orožen

V OCENO SMO DOBILI:

- Ernest Hemingway: Starec in morje. Prevedel Janez Gradišnik. Ilustriral Marij Pregelj. Knjižnica Kondor. 28. zvezek. Spremnno besedo napisal Dušan Pirjevec. Uredil Uroš Kraigher. Izdala Mladinska knjiga. 104.
- Anton Vodnik: Glas tišine. Mohorjeva družba. Celje 1959. Opremil Stane Kregar. 104.
- Fran Lipah: Gledališka zmes. 4. zvezek knjižnice Mestnega gledališča. Izbral, uredil in opombe napisal Janko Traven. Izdaja Mestno gledališče v Ljubljani. Ureja Dušan Moravec. Opremil arh. Sveta Jovanović. 140.
- Cvetko Golar: Jasne livade. Vešana beseda 14. Opremil akad. slikar M. Gaspari. Slovenska matica v Ljubljani.
- Stanko Janež: Vsebine slovenskih literarnih del. Opremila ing. arch. Jakica Accetto. Založila Založba Obzorja v Mariboru. 1959. 412.
- Mirko Mahnič, Živa slovenščina. 5. zvezek Knjižnice Mestnega gledališča. Ureja Dušan Moravec. Opremila arh. Sveta Jovanović in akad. slikar Milan Butina. 116.
- Izidor Cankar: Uvod v likovno umetnost. II. izdaja. Uredil Lojze Gostiša. Izdala Slovenska matica 1959. 280.
- Anatole France: Zločin Silvestra Bonnarda. Prevedel dr. Karel Dobida. Opremila Mira Rojec. Izdala Slovenska matica v Ljubljani. 1959. 240.
- Mestno gledališče Ljubljana v sezoni 1958—1959. 1959. 40.
- Lino Legiša: Zgodovina slovenskega slovstva II. Opremila ing. arch. Jakica Accetto. Izdala Slovenska matica v Ljubljani. 1959. 400.

PREBERITE! PREBERITE!

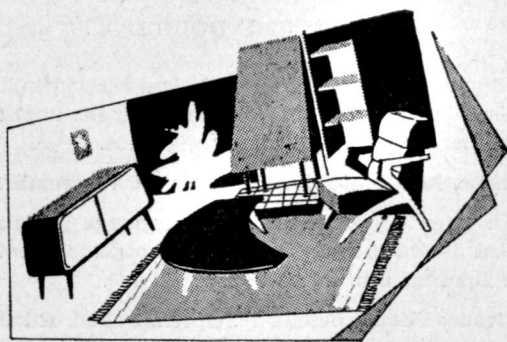
Vsakega bralca posebej prosimo, da nam pridobi vsaj enega novega naročnika. V ta namen prilagamo prvi številki naročilnice.

Starši najbolj smotno obdarujejo svojega otroka s tem, da mu naročijo našo revijo, ki mu bo v pomoč ne le pri slovenščini v šoli, temveč tudi v vsakem poklicu nepogrešljiv in vedno zaželen priročnik.

Bralci naj nam sporočajo, kakšnih člankov si želijo v naši reviji, in nam zlasti za jezikovni del revije pošiljajo praktična vprašanja!

Učitelji, profesorji in vzgojitelji, priporočajte našo revijo povsod! Postanite naš poverjenik za svoj okoliš!

Kdor revije ne more naročiti, naj nam takoj vrne prvo številko, da jo pošljemo na drug naslov. Kdor nam številke v **enem tednu** ne bo vrnil, ga bomo imeli za naročnika.

ZA VSE VRSTE POHIŠTVA,
LESA, LESNE GALANTERIJE
IN OPREME VSEH NOTRANJIH PROSTOROV
SE OBRAČAJTE VEDNO NA RENOMIRANO
PODJETJE

Lesnina

LJUBLJANA

*Solidno boste postreženi v naših poslovalnicah,
ki so v vseh večjih mestih in gospodarskih središčih
Jugoslavije*

LESNINA
LJUBLJANA, Parmova 41
Centrala za FLRJ